

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tadeja Hren

**Svoboda, varnost in pravica do zasebnosti: spremembe po 11.
septembru**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tadeja Hren

Mentor: red. prof. dr. Jernej Pikalo

Svoboda, varnost in pravica do zasebnosti: spremembe po 11. septembru

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Za srečo je potrebna svoboda, za svobodo je potreben pogum.

Viktor Frankl

Svoboda, varnost in pravica do zasebnosti: spremembe po 11. septembru

Pravice do svobode, varnosti in zasebnosti spadajo v kategorijo elementarnih človekovih pravic in svoboščin in so nujen pogoj za obstoj sodobnih demokratičnih družb. Samo svoboden posameznik, ki je hkrati tudi varen, lahko v svojem življenju nemoteno razvija svoje sposobnosti in s svojim delovanjem pripomore k boljši družbi. Vendar pa so se na začetku 21. stoletja s pojavom množičnega mednarodnega terorizma naše svoboščine znašle pred težko preizkušnjo. Teroristični napadi na ZDA 11. septembra 2001 so povzročili korenite spremembe varnostnih politik ZDA in njenih zaveznic ter sprožili vojno proti terorizmu na mednarodni ravni. Z novimi politikami in protiterorističnimi ukrepi pa so hud udarec utrpeli ravno državljanske svoboščine. Diplomsko delo proučuje razmerje med svobodo, varnostjo in pravico do zasebnosti v obdobju vojne proti terorizmu, ključne spremembe na področju letalske in letališke varnosti ter protiterorističnih ukrepov v ZDA, in njihove vplive na svoboščine in pravice ameriških državljanov. V sklopu naloge je bil opravljen tudi intervju s strokovnjakinjo s področja mednarodnih odnosov in diplomacije Alexandro Gonzalez. Analiza je pokazala, da se je po 11. septembru občutno okrepila nadzorna moč vlade, razširile so se pristojnosti organov kazenskega pregona, nekateri varnostni ukrepi pa so prizadeli predvsem državljanske pravice iz Listine pravic (Bill of Rights). Kljub žrtvovanju določenih državljanskih svoboščin in zasebnosti posameznikov v imenu boja proti terorizmu pa se večina Američanov še vedno počuti ogroženo pred terorističnimi napadi.

KLJUČNE BESEDE: svoboda, varnost, pravica do zasebnosti, terorizem, boj proti terorizmu.

Liberty, Security and Right to Privacy: Changes after September 11

The rights to liberty, security and privacy describe every aspect of human rights and are a vital condition for the survival of every democratic society. Only a free individual, whose security is ensured, is able to fulfil their abilities and benefit their society. Our liberties have been put through many tests since the beginning of the 21st century. The terrorist attacks in the USA, on September 11 2001, proved to be the catalyst in changes of thinking about safety and initiating the international war on terror by the USA and its allies. It was this shift in thinking which hit civil liberties hard. This BA thesis studies the relationship between liberty, security and right to privacy during the war on terror, key changes in air safety and antiterrorist measures by the USA, as well as their influence on liberties and rights of the American citizens. An interview with Alexandra Gonzalez, a specialist in the area of international relations and diplomacy, was conducted as part of this task. The analysis showed that since September 11, the government's surveillance powers have increased, law enforcement authority expanded and some safety measures violated the civil rights as stated in the Bill of Rights. Despite the sacrifices of some civil rights and privacy in the name of counter-terrorism, most Americans still feel threatened by further terrorist attacks.

KEY WORDS: liberty, security, right to privacy, terrorism, counter-terrorism.

Kazalo

1	UVOD	7
1.1	Zastavitev teme, namen in cilji diplomskega dela.....	8
1.2	Raziskovalni vprašanji.....	8
1.3	Metodologija.....	8
1.4	Zgradba diplomskega dela.....	9
2	OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	10
2.1	Svoboda	10
2.1.1	Definicije in različni vidiki svobode	10
2.1.2	John Stuart Mill: <i>O svobodi</i>	13
2.2	Varnost.....	15
2.2.1	Človekova varnost.....	16
2.2.2	Nacionalna in mednarodna varnost	17
2.3	Zasebnost in pravica do zasebnosti	19
2.3.1	Zasebnost.....	19
2.3.2	Pravica do zasebnosti	20
2.4	Terorizem.....	22
3	SVOBODA IN PRAVICA DO ZASEBNOSTI V ZDA	26
3.1	Svoboda v ameriški ustavi.....	26
3.2	Pravica do zasebnosti v ZDA	27
4	TERORISTIČNI NAPAD NA ZDA IN ZAČETEK MEDNARODNE VOJNE PROTI TERORIZMU.....	30
4.1	Spremembe na področju letalske in letališke varnosti.....	31
4.2	Varnostni ukrepi za zagotavljanje varnosti na letališčih	32
5	USA PATRIOT ACT (ZAKON O DOMOVINSKI VARNOSTI ZDA).....	34
5.1	Zgradba zakona.....	34
5.2	Ključni poudarki in izboljšave.....	36
5.2.1	Uporaba orodij za preiskovanje terorizma	36
5.2.2	Sodelovanje in izmenjava podatkov	37
5.2.3	Nove tehnologije in grožnje	38
5.2.4	Kazni za teroristična dejanja	38
5.3	Sporne določbe in njihov vpliv na svoboščine	38

6	EMPIRIČNI DEL: INTERVJU S STROKOVNJAKINJO	42
7	SKLEP	46
8	LITERATURA	49
	PRILOGA: Intervju z Alexandro Gonzalez	53

1 UVOD

Terorizem je v zgodovini človeštva sicer prisoten že zelo dolgo, pa vendar se je tista prava prelomnica, ki je popolnoma spremenila odnos do tega problema, in s katero se je pričela neke vrste nova »svetovna vojna«, zgodila šele z 11. septembrom. Tragedija, ki je doletela ne katerokoli državo, temveč Združene države Amerike (ZDA), svetovnega »hegemon« in do tistega trenutka tako rekoč nedotakljivo svetovno velesilo, je za seboj pustila hude posledice na številnih področjih družbenega delovanja, ki so se kmalu razširile na ves svet. Od tistega trenutka dalje je bilo jasno, da se pripravlja nova vojna – vojna proti terorizmu – z ZDA in tedanjim predsednikom Bushem ter njegovimi zavezniki na čelu.

Terorizem je brez dvoma eden izmed glavnih in morda tudi najobčutljivejših svetovnih problemov. Gre za pojav, ki pomembno vpliva na mednarodne odnose in je kot tak postal del naše vsakdanje realnosti, saj vpliva na oblikovanje in vodenje zunanje politike držav ter spreminja nacionalni in mednarodni varnostni ustroj (Rizman 2004, 616).

Neposredno in negativno pa seveda vpliva tudi na nas državljane; na našo percepcijo varnosti, naše svoboščine in pravice. Situacija se je po 11. septembru še poslabšala, saj so se države v strahu pred novimi napadi in v želji po vzpostavitvi učinkovitejšega varnostnega sistema nepremišljeno zatekle k ekstremnim varnostnim ukrepom, s katerimi najbolj posegajo v pravice posameznikov, kot sta osebna svoboda in pravica do zasebnosti.

Še do nedavnega se je zdel napredek v spoštovanju človekove svobode in dostojanstva skoraj samoumeven, danes pa se zdi kot čas razprodaj temeljnih vrednot: človekovih pravic, mednarodnega prava in demokracije same; v katero smer nas torej pelje zloglasna vojna proti terorizmu, se sprašuje Dominika Švarc v uvodu svojega članka o človekovih pravicah v globalni vojni proti terorizmu (Švarc 2006, 135).

Dejstvo je, da je z 21. stoletjem terorizem postal globalen pojav in kot tak ne ogroža le posameznih držav, temveč celotno mednarodno skupnost, zaradi česar je enoten pristop k reševanju tega problema na mednarodni ravni izrednega pomena.

1.1 Zastavitev teme, namen in cilji diplomskega dela

Ideja svobode je danes osrednji element prevladujoče liberalistične politične ideologije (Miller 2007, 63) in predstavlja temelj vsake demokratične družbene ureditve. V zahodnih demokratičnih družbah smo uspeli vzpostaviti sistem, ki posameznikom omogoča več vrst svobode in kategorij pravic. Mednje sodita tudi pravica do varnosti in zasebnosti. Sodobni mednarodni terorizem je te pojme močno preoblikoval in jih postavil v novo, manj stabilno družbeno in politično okolje. Boj proti terorizmu pa s seboj prinaša kup nevšečnih in restriktivnih ukrepov, ki zadevajo predvsem nas državljane in naše svoboščine, ki so zaradi strožjih protiterorističnih ukrepov čedalje bolj omejene.

Namen diplomskega delaje podrobneje raziskati in predstaviti razmerje med svobodo, varnostjo in pravico do zasebnosti v kontekstu boja proti terorizmu, ki je z napadom na ameriški Svetovni trgovinski center (WTC) 11. septembra leta 2001 dobil povsem nove razsežnosti. Preučevanje je zato osredotočeno na razmere v ZDA. Cilj naloge je analizirati ključne spremembe na področju varnostnih ukrepov in ugotoviti, v katera področja človekovih svoboščin je ameriški protiteroristični zakon najbolj posegel.

1.2 Raziskovalni vprašanji

Diplomsko delo temelji na naslednjih raziskovalnih vprašanjih:

- Ali ameriški protiteroristični zakon Patriot Act s svojimi določbami posega v svobodo državljanov in v imenu varnosti krši temeljne človekove pravice, kot je pravica do zasebnosti?
- Ali poostren nadzor nad državljani le– tem tudi v praksi zagotavlja večjo varnost?

1.3 Metodologija

Diplomsko delo tvorita teoretski in empirični del. Prvi in večji del predstavlja teorija, napisana na podlagi zbrane literature in analize primarnih in sekundarnih virov, drugi del pa intervju, kot njena empirična nadgradnja. Delo uporablja različne metodološke pristope družboslovnega raziskovanja. V največji meri sta uporabljeni deskriptivna metoda, s katero so opredeljeni temeljni pojmi, in metoda interpretacije primarnih in sekundarnih virov, kot so

monografske publikacije, znanstveni in spletni članki, uradne spletne strani, raziskave in zakoni. Uporabljena je tudi metoda strukturiranega intervjuja s strokovnjakinjo, opravljenega preko elektronske pošte.

1.4 Zgradba diplomskega dela

V uvodnem teoretskem delu so obširno opredeljeni temeljni pojmi, kot so svoboda, varnost, zasebnost in pravica do zasebnosti ter terorizem. V osrednjem sklopu naloge je najprej orisan pomen in položaj svobode in pravice do zasebnosti v kontekstu ZDA, zatem pa še posledice terorističnih napadov na ZDA in boja proti terorizmu. Sledijo ključne spremembe, ki so jih po dogodkih 11. septembra prinesli novi ameriški protiteroristični varnostni ukrepi na področju letalske in letališke varnosti. V tretjem sklopu je analiziran ameriški protiteroristični zakon Patriot Act, sprejet neposredno po 11. septembru, in njegov vpliv na svoboščine ameriških državljanov. V empiričnem delu je predstavljen intervju s strokovnjakinjo s področja mednarodnih odnosov in diplomacije ter varovanja človekovih pravic.

2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

Teoretsko poglavje opredeljuje naslednje pojme: svoboda, varnost, zasebnost/pravica do zasebnosti in terorizem. Njihova opredelitev je smiselna in ključnega pomena za razumevanje celotne tematike. Prvi trije pojmi so med seboj tudi neločljivo povezani, saj sodijo v kategorijo najosnovnejših človekovih potreb in pravic, terorizem pa je pomemben zaradi umestitve teh treh pojmov v kontekst sodobnega boja proti terorizmu.

2.1 Svoboda

Svoboda kot človekova temeljna bivanjska potreba ni imela za človeka vedno enakega pomena; v obdobju antike in renesanse so jo namreč pojmovali drugače kot v sodobni postindustrijski družbi. Prvotni pomen svobode je sodil le med etične kategorije, kasneje pa so si svobodo prisvojile tudi druge vede, npr. pravo, politična ekonomija, antropologija, psihologija, sociologija itd. Kljub večpomenskosti izraza pa vse vede sprejemajo njegov temeljni pomen v smislu prostosti, neodvisnosti in neoviranosti (Križaj 1989, 7).

O svobodi se da razmišljati na različne načine: kot o temeljnem ustavnopravnem konceptu, ki se prepleta z vprašanji enakosti in pravičnosti, kot suverenosti in pravici do samoodločbe naroda ter negativnih in pozitivnih pravicah in svoboščinah posameznika; svobodi izražanja, pravici do prostega gibanja znotraj in onkraj meja; pravici do svobodnega odločanja in izbire ter pravici do utemeljenega dostojanstva. Zatorej ni prav nič nenavadno, da so jo skozi stoletja na različne načine skušali opredeliti že mnogi misleci (Accetto 2014).

2.1.1 Definicije in različni vidiki svobode

V slovarju Slovenskega knjižnega jezika (SSKJ 2000) je svoboda opredeljena kot:

- stanje, ko so ljudje podrejeni samo zakonom in ne neomejeni, samovoljni oblasti koga;
- stanje, ko skupnost, država ni podrejena neomejeni, samovoljni oblasti ali kaki tuji državi;
- stanje, ko človek lahko izbira, se odloča po lastni volji;
- stanje, ko komu kdo s silo, prisilo ne omejuje gibanja;
- stanje, ko kaka dejavnost ni omejena s posebnimi predpisi, pravicami koga;

- stanje, ko človek svojemu mišljenju, kritičnosti ne postavlja mej, omejitvev;
- stanje, ko človek ravna, presoja po svojem spoznanju, potrebah in ne v skladu s splošnimi pravili, zlasti moralnimi;
- svoboščina; pri tem mislimo predvsem z ustavo posebej varovane pravice, ki izhajajo iz temeljne pravice do osebne svobode.

Za moderno dobo je svoboda najveličastnejši od vseh fenomenov, ki pa jo odlikujeta dve različni plati: lepota in groza. Svoboda namreč lahko obenem ustvarja in uničuje. Friedrich Schelling opredeljuje svobodo kot »edini princip, na katerem sloni vse«; vendar pa trditev, da je nekaj utemeljeno v samem sebi, lahko vodi do spoznanja, da tudi ustroj človeštva ne sloni na ravno trdni podlagi. Svoboda potemtakem obvisi v praznini in je sama svoj izvor, cilj in legitimacija (Eagleton 2008, 82). Ideja absolutne svobode je nujno teroristična. S tem bi se gotovo strinjal tudi Hegel, ki vidi posebljanje takšne absolutne svobode v francoski revoluciji in jo imenuje »svoboda praznine«. To »furijo uničenja«, kakor ji pravi, Hegel dojema kot popolnoma negativno vrsto svobode, nagnjeno k uničevanju in pustošenju svoje okolice. V današnji dobi se absolutna svoboda nenehno bojuje proti terorju; ne zaveda pa se, da dokler bodo obstajali drugi, bo vedno obstajala tudi potencialna grožnja, saj je svoboda lahko popolna le v čisti samoti (Eagleton 2008, 85–86).

V predmodernem obdobju je odgovor na vprašanje, od kod prihaja naša svoboda, ponudil Bog; svobodni posamezniki smo namreč postali tako, da smo bili deležni njegove lastne brezmejne svobode. Bili smo njegova stvaritev, kar je pomenilo, da smo odvisni od njegovega življenja zavoljo lastnega, življenje Boga pa ni nič drugega, kakor svoboda. Šele skozi odvisnost od njega smo lahko prišli do sebe. Svoboda je bila v tem kontekstu neomejena, a je imela hkrati najtrdnejši možni temelj (Eagleton 2008, 83).

Britanski liberalni teoretik Isaiah Berlin je v petdesetih letih prejšnjega stoletja artikuliral dve konceptualizaciji svobode, in sicer negativno in pozitivno. Berlin razume bistvo pojma obeh vrst svobode kot izmikanje nekomu ali nečemu, tj. instanci, ki posega na območje posameznikove avtonomije in skuša nad njim vzpostaviti oblast, kar lahko interpretiramo kot izmikanje raznovrstnim despotizmom (Tatlić 2015, 45–46). Berlin je nevarnosti pozitivne svobode videl v dejstvu, da jo je mogoče uporabiti za upravičevanje avtoritarnih ali totalitarnih režimov (Miller 2007, 69). Liberalna filozofska misel poudarja predvsem pomen negativnega koncepta svobode, ki označuje odsotnost prisile oziroma omejitvev. Negativna svoboda po Berlinu torej pomeni posebno pravico posameznika, v katero oblast ne sme

posegati. Po njegovem prepričanju je posameznik prepuščen samemu sebi in se vanj nihče ne vtika. Širše, kot je območje nevmešavanja, širša je posameznikova svoboda (Tatlić 2015, 45–46).

Ena od možnih politično-filozofskih opredelitev svobode je tudi ta, da je svoboda neke osebe odvisna od možnosti, ki so ji na razpolago, in njenih sposobnosti, da med njimi izbira. Pri tem pa ni pomembna le kvantiteta, oziroma čim večje število opcij, marveč tudi kvaliteta ponujenih možnosti. Zato lahko rečemo, da ima svoboda tako notranje kot zunanje vidike. Odvisna je od tega, koliko vrat se v danih razmerah nekomu odpira, in od tega, ali je sposoben izbrati, skozi katera bo vstopil (Miller 2007, 65–66).

Stališče, da svobodo ljudi omejujejo zgolj fizične ovire, je poleg nekaterih političnih filozofov zagovarjal tudi Hobbes. Vendar pa svobodo poleg fizičnih preprek omejujejo tudi zakoni, ki v primeru kršenja predvidevajo sankcije, in zasebne grožnje (Miller 2007, 66).

Pojmovanje svobode se je torej skozi stoletja spreminjalo in se prilagajalo različnim družbenim razmeram. S pojavom informacijske družbe je nove razsežnosti dobila tudi svoboda.

Za Križaja (1989, 7) so poleg splošnega pomena za človekovo svobodo v informacijski dobi posebej zanimivi etični, zgodovinsko-kulturni, psiho-socialni, pravni in ekonomski vidiki svobode, ki jih je opredelil takole:

- etični vidik svobode se odraža predvsem v tem, da je človeku – kljub njegovi večji ali manjši določenosti – dana možnost izbiranja in odločanja. Človek lahko izbira, se opredeljuje in odloča v skladu s svojimi moralnimi vrednotami in normami;
- zgodovinsko-kulturni vidik svobode temelji na zasnovi marksistične filozofije, po kateri je človek določen z naravnimi in zgodovinskimi pogoji ter okoliščinami, v katerih živi, in je hkrati tudi ustvarjalec svoje lastne svobode. Svoboda kot človekov osebni doživljaj prostosti, neodvisnosti in neoviranosti je sicer temeljna človekova potreba, ki pa je odvisna od konkretnih družbeno-zgodovinskih in kulturnih pogojev. Frommova trditev, da človekova narava ni biološko določena in urejena zbirka nagonov, temveč proizvod človekove evolucije, ki vsebuje tudi njemu lastne mehanizme in zahteve, je tukaj povsem na mestu, saj je človek sicer res ujetnik zgodovine in družbe, v kateri se nahaja, a ima hkrati kot ustvarjalno bitje tudi večje ali manjše možnosti, da to družbo spreminja v skladu s svojimi potrebami;

- psiho– socialni vidik človekove svobode se izraža z njegovo avtonomnostjo, ki pa je nerazdružljivo povezana s stopnjo njegove določenosti.

2.1.2 John Stuart Mill: *O svobodi*

V stoletju, ki je prehodilo pot od iznajdbe demokracije k vladavini ljudstva, ima John Stuart Mill posebno mesto. Njegova posebnost se izraža predvsem v delu *O svobodi* (Gaber v Mill 2003, 253). Hamburger (Gaber v Mill 2003, 253) ga upravičeno označuje kot velikega zagovornika individualne svobode, saj je v omenjenem delu Mill razglasil »pomen popolne svobode govora in, ob nekaterih omejitvah, tudi ravnanja, ter zavzeto in z občutkom podpiral individualnost kot idealen značaj«.

Mill (2003, 137) v uvodu prvega poglavja tega dela že na začetku poudari, da predmet te razprave ni tako imenovana »svoboda volje«, ki jo tako nesrečno postavljajo nasproti zgrešeno poimenovanemu nauku o filozofski nujnosti, temveč državljanska ali družbena svoboda, narava in meje legitimne oblasti družbe nad posameznikom.

Po njegovem prepričanju je boj med svobodo in oblastjo najbolj izstopajoča značilnost zgodovinskih obdobj, s katerimi smo se najprej seznanili, posebej pa grške, rimske in angleške zgodovine. Ta boj se je nekdam odvijal med podložniki ali razredi podložnikov in oblastjo. Svobodo so pojmovali kot zaščito pred nasiljem političnih vladarjev, za katere je (razen v nekaterih vladavinah ljudstva v Grčiji) veljalo, da so vladanemu ljudstvu nujno nasprotni. Vladajoči posameznik, pleme ali kasta so oblast bodisi podedovali ali pa si jo priborili, vsekakor je niso dobili po želji podanikov; ljudstvo pa si njihove nadvlade kljub varnostnim ukrepom, ki jih je sprejelo, da bi preprečilo njeno nasilno izvajanje, ni drznilo ali pa morda ni želelo izpodbijati. Njihova moč se jim je zdela nujna, a hkrati nevarna, saj bi jo lahko uporabili tudi proti njim (Mill 2003, 137).

Da bi to preprečili, so sklenili vladarju načrtati meje še dopustne oblasti nad skupnostjo – in takšno omejitev so imeli v mislih vselej, kadar so govorili o svobodi. Cilj so poskušali doseči na dva načina; poskrbeli so za priznanje določenih imunitet, imenovanih politične svoboščine ali pravice, na kratenje katerih so gledali kot na grobo kršitev vladarjevih dolžnosti, ki je opravičila posamičen odpor ali vsesplošno vstajo; in z vpeljavo ustavnih varoval, v skladu s katerimi je morala oblast ob sprejemanju nekaterih pomembnejših odlokov nujno pridobiti pristanek skupnosti ali skupine ljudi, za katere je veljalo, da zastopajo njene interese. Prvemu od omenjenih načinov omejevanja samovolje oblasti so se bile prisiljene podrediti vladajoče

sile v večini evropskih držav, drugemu pa ne, zaradi česar so si ljubitelji svobode povsod zastavili za svoj glavni cilj, da ga uveljavijo – oziroma da ga tam, kjer jim je to delno že uspelo, uveljavijo v še večji meri (Mill 2003, 138).

Mill je bil prepričan, da področje, kjer je svoboda sveta, v resnici obstaja. Trdil je, da se ne bi smeli vmešavati v dejanja osebe, ki zadevajo njo samo, kar pomeni, da razen morda njej ne škodijo interesom nikogar drugega. Mislil je, da bi s tem načelom lahko upravičili svobodo mišljenja in izražanja, pa tudi osebno svobodo do izbire želenega načina življenja (Miller 2007, 73).

V tretjem poglavju dela *O svobodi*, v katerem je pisal o individualnosti kot enem od elementov blaginje, se je Mill opredelil do svobode posameznikovih nazorov in dejanj. Njegovo stališče je jasno: ljudje lahko v svojem življenju uveljavljajo svoje nazore, ne da bi jih ostali pri tem fizično ali moralno ovirali, vse dokler to počnejo na lastno odgovornost. Ob tem pa poudarja, da dejanja niso nujno enako svobodna kot nazori, saj slednji izgubijo svojo nedotakljivost vsakič, ko z njihovim izražanjem spodbujamo h kakšnemu škodljivemu ravnanju. Družba se mora v takih primerih odzvati in z dejavnim vpletanjem takšna ravnanja tudi preprečiti. V zadevah, ki se prvenstveno ne tičejo drugih, pa je zaželeno, da se uveljavi individualnost (Mill 2003, 191–192).

V poglavju o mejah oblasti družbe nad posameznikom se Mill sprašuje o pravični omejitvi suverenosti posameznika nad samim seboj in kje naj se začne družbena oblast. Njegova ugotovitev je preprosta: individualnosti naj pripade tisti del življenja, ki v glavnem zanima posameznika, družbi pa tisti del, ki pretežno zanima družbo. Ker pa ljudje živimo v družbi, je neizogibno, da moramo pri svojem ravnanju z drugimi spoštovati določena pravila; v nasprotnem primeru ima družba vso pravico, da jih posamezniku vsili (Mill 2003, 211).

Bistvo Millovega načela osebne svobode bi lahko povzeli tako: posameznik pred družbo ne odgovarja za tista dejanja, ki zadevajo izključno njegove lastne interese; odgovoren pa je za ravnanja, ki škodijo interesom drugih, in takrat ga lahko zaradi njih doleti družbena ali zakonska kazen, kadar je po prepričanju družbe ena od njih potrebna za njeno zaščito (Mill 2003, 231).

Proti koncu svoje razprave o svobodi Mill še ugotavlja, da zaradi pomanjkanja kakršnikoli splošnih načel svobodo pogosto dopuščajo tam, kjer bi jo bilo treba omejiti, omejujejo pa tedaj, ko bi jo morali zagotoviti. Država je dolžna spoštovati svobodo vsakega posameznika v

njegovih zasebnih zadevah, obenem pa mora nadzirati vse tiste vplive, ki jih ta z njenim dovoljenjem prenaša na druge (Mill 2003, 241–242).

Milova obramba svobode pred državo zatorej zahteva vzpostavitev območja zasebnosti, v katerem bi imeli ljudje popolno svobodo, da bi počeli tisto, kar želijo (Miller 2007, 77).

2.2 Varnost

Človek lahko optimalno deluje kot človeško bitje in pri tem zadovoljuje potrebe na način, kot to sam želi in hoče, šele tedaj, ko je pri posamezniku prisoten občutek varnosti. To in širšo dimenzijo varnosti je Grizold izpostavil v svoji definiciji, po kateri je varnost stanje, v katerem je uravnotežen fizični, duhovni, duševni ter gmotni obstoj posameznika in družbene skupnosti v razmerju do drugih posameznikov, družbenih skupnosti in narave (Grizold v Brezovšek in Črnčec 2007, 17).

Zgodovinsko gledano je varnost temeljna vrednota medčloveških odnosov, njeno zagotavljanje pa se institucionalizira z nastankom suverene države in sistemom varnosti med državami. Thomas Hobbes je varnost dojemal kot najbolj temeljno vrednoto, na kateri je človeštvo gradilo svoja individualna in kolektivna življenja, in tudi danes je varnost neločljivo povezana z obstojem in delovanjem treh entitet: posameznika, družbe/države in mednarodnega sistema (Grizold 2001, 83).

Današnje razumevanje pojava varnosti vključuje vse vidike človekovega obstoja in delovanja v družbi ter vse ravni njegovega povezovanja in oblike družbenega organiziranja (Grizold 2001, 83). To dimenzijo varnosti je izpostavil Anžič, po katerem je »zavestno prizadevanje za vzpostavitev stanja varnosti civilizacijska in kulturna kategorija, ki zajema vse vidike varnosti – gospodarsko, socialno, kulturno, politično, pravno, ekološko, obrambno itd. – tiste pojavne oblike družbenega življenja torej, ki se štejejo za družbene vrednote; medtem ko oblike družbene organiziranosti zajemajo regionalno, nacionalno, mednarodno in svetovno varnost« (Anžič v Brezovšek in Črnčec 2007, 17).

Sodobno varnostno paradigmo v tem kontekstu zato delimo na tri temeljne konceptualne okvire (Grizold 2001, 83–84):

- individualno varnost,
- nacionalno varnost in
- mednarodno varnost.

Tem trem vidikom varnosti se tudi posveča nadaljevanje tega poglavja.

2.2.1 Človekova varnost

Koncept človekove varnosti (human security) je relativno nov v mednarodni skupnosti, čeprav so bili elementi človekove varnosti predmet razmišljanja že, odkar so se filozofi in vladarji (politiki) ukvarjali z družbenimi vprašanji. Razvil se je iz koncepta varnosti nacionalnih držav (security of nation states), k čemur so pripomogle spremembe v posameznih družbah, organiziranih v državah, in spremembe v okolju, ki je te države obkrožalo (Vogrin in drugi 2008, 5)

Koncept varnosti je neločljivo povezan s človekovimi pravicami in njihovim razvojem. Že pred koncem hladne vojne so minimalni standardi človekovih pravic zadevali vso mednarodno skupnost in ne zgolj nacionalnih držav. Po padcu komunističnih režimov Vzhodnega bloka se je pozornost preusmerila na svobodo, po padcu newyorškega WTC-ja dobro desetletje kasneje pa ponovno na varnost, včasih tudi na račun človekovih pravic (Vogrin in drugi 2008, 5–6).

Komisija za človekovo varnost koncept človekove varnosti opredeljuje kot zaščito vitalnega jedra vseh človeških življenj na načine, ki krepijo človekove svoboščine in človekovo izpolnitev; zaščito temeljnih svoboščin, ki so bistvo življenja; zaščito ljudi pred kritičnimi (hudimi) in prevevajočimi (vsesplošnimi) grožnjami in situacijami; uporabo procesov, ki gradijo na človekovih krepkosti in težnjah; ustvarjanje političnih, socialnih, okoljskih, gospodarskih, vojaških in kulturnih sistemov, ki skupaj gradijo ljudem temelje za preživetje in dostojanstvo (Commission on Human Security 2003, 4).

Človekovo varnost pomenita osebna varnost pred nasiljem ali škodo in dostop do osnovnih življenjskih potrebščin, kamor sodi tudi zaščita posameznika pred kriminalom in terorizmom, nalezljivimi boleznimi, politično in drugo korupcijo, množičnimi migracijami itd. (Grizold in Bučar 2001, 841). Strokovni izraz človekova varnost po tvorcu te besedne zveze Lincolnu Chenu usmerja koncept varnosti k preživetju, dobrobiti in svobodi ljudi (Bajpai v Grizold in Bučar 2001, 841).

Človekova varnost dopolnjuje državno varnost v štirih ozirih (Commission on Human Security 2003, 4):

- njena skrb je bolj kot k državi usmerjena k posamezniku in skupnosti;

- grožnje človekovi varnosti vključujejo nevarnosti in pogoje, ki niso bili vedno razvrščeni kot grožnje državni varnosti;
- razpon akterjev se je razširil preko same države;
- doseganje človekove varnosti ne vključuje samo zaščite ljudi, temveč ljudem omogoča, da tudi sami poskrbijo zase.

2.2.2 Nacionalna in mednarodna varnost

Pojem nacionalna varnost je postal pomembnejši z začetkom ustanavljanja nacionalnih držav v 16. in 17. stoletju. Grizold (v Čaleta 2010, 24–25) ga v najbolj splošni obliki opredeljuje kot varnost državnega ozemlja, kar vključuje: ohranitev nacionalnega ozemlja, vključno z zračnim prostorom in ozemeljskimi vodami; zaščito življenja ljudi in njihove lastnine; utrditev mednarodnega statusa države ter ohranitev nacionalne suverenosti. Pri nacionalni varnosti gre za preplet notranjih in zunanjih dejavnikov, pri čemer so notranji dejavniki politične, socialne, kulturne, ekološke gospodarske in vojaško–obrambne narave (Čaleta 2010, 24–25).

Nacionalna država si torej prizadeva zagotoviti varnost vsem članom družbe pred ogrožanjem v družbi zunaj in znotraj nje. Hobbes je rešitev problema individualne varnosti v t. i. naravnem stanju, kjer je bila svoboda posameznika pred njegovo varnostjo v razmerah »vsi proti vsem«, videl v vzpostavitvi suverene države, ki bi naj zagotavljala notranji red in mir ter obrambo pred napadi od zunaj (Grizold 2001, 84). Ob tem pa se zaradi kompleksnosti odnosov in okolja pri zagotavljanju individualne varnosti pojavi vprašanje nacionalne varnosti med neodvisnimi državami (Čaleta 2010, 25).

Razmerje med individualno in nacionalno varnostjo ni enosmerno v smislu, da se nacionalna varnost samodejno pretvarja v individualno. Pri tem lahko pride do dveh temeljnih situacij. V prvem primeru država zagotavlja splošne pogoje za individualno varnost svojih državljanov, a je njena nacionalna varnost ogrožena zaradi anarhičnega mednarodnega okolja. V drugem primeru pa je v okviru mednarodnega varnostnega reda državam zagotovljena nacionalna varnost v odnosu z drugimi državami, so pa državljani kake države individualno ogroženi v odnosu med seboj ali pa jih ogroža država oziroma njene ustanove, ki na primer državljanom ne zagotavljajo ustreznega pravno-političnega okvira, pomembnega za njihovo osebno varnost. Iz obeh primerov sledi ugotovitev, da posamezniku nista zagotovljeni individualna in nacionalna varnost hkrati (Grizold 1999, 2–3).

Za Buzana (v Čaleta 2010, 26) je »paket nacionalne varnosti« sestavljen iz treh objektov, ki naj bi jih varovala država; to so ideja o državi, institucije države in fizična podlaga države, ki jo v večini tvorijo prebivalci in teritorij. Ideja o državi sestoji iz zavesti v glavah prebivalcev neke države, da jim le-ta zagotavlja notranji mir in jih brani pred napadi od zunaj. Ta ideja državno oblast tudi legitimizira. Institucije države (izvršilna, zakonodajna in sodna oblast), lahko z izvajanjem represije delno nadomestijo odsotnost te ideje, vendar je v tem primeru treba poudariti dejstvo, da je država, ki v sodobnem demokratičnem okolju ne spoštuje človekovih pravic, obsojena na notranjo nestabilnost in se lahko vsak hip zruši. Nedemokratična oblast se namreč zaradi namernega kršenja človekovih pravic pri svojem represivnem delovanju nima pravice sklicevati na nacionalno varnost, saj jo zanika že s svojim obstojem (Čaleta 2010, 26).

Ob tem se Buzan hkrati zaveda, da se v praksi ne da določiti univerzalne definicije varnosti, ki bi veljala v vseh primerih, zato je zbral nekaj najpomembnejših definicij in različnih pogledov avtorjev na ta pojem (Čaleta 2010, 26). Te se glasijo:

- nacija je varna takrat, ko ji ni treba žrtvovati svojih temeljnih vrednot za izogibanje vojni, v primeru vojne pa je sposobna te vrednote tudi zavarovati;
- nacionalno varnost lahko pojmuje kot zmožnost upora proti zunanji agresiji;
- nacionalna varnost kot politična entiteta vključuje tako tradicionalno obrambo kot tudi nevojaške ukrepe države za zagotovitev preživetja, z namenom doseganja notranjih in mednarodnih ciljev;
- nacionalna varnost je zmožnost nacije, da uresniči svoje nacionalne interese;
- nacionalna varnost je ohranitev načina življenja, ki je še sprejemljiv za ljudi in je hkrati združljiv s potrebami in legitimnimi prizadevanji drugih;
- nacionalna varnost je tisti del varnostne politike, katere cilj je oblikovanje nacionalnih in mednarodnih razmer, naklonjenih zaščiti ali okrepitvi osrednjih nacionalnih vrednot v odnosu z aktualnimi in morebitnimi prihodnjimi nasprotniki (Buzan v Čaleta 2010, 26).

Nacionalna varnost je danes razumljena kot politična in osebna dobrina, ki se v razvitih industrijskih državah uresničuje kot temeljna človekova pravica. Z angažiranjem celotne nacionalnovarnostne strukture država poskrbi za zaščito teh pravic. Nacionalnovarnostna struktura izraža sposobnost države, da zavaruje vrednote svoje družbe pred zunanjim in

notranjim ogrožanjem ter zagotovi splošne pogoje za družbenogospodarski razvoj ter socialne, ekološke in druge blaginje svojih državljanov (Grizold 1999, 3).

Raščan (2005, 31) trdi, da je nacionalna varnost še vedno predvsem ameriški pojem. Prvič se je pojavil med drugo svetovno vojno; v strateškem slovarju po drugi svetovni vojni pa je nadomestil pojme, kot so vojaške zadeve, zunanja politika in zunanje zadeve.

Sodobna nacionalna varnost je del širšega mednarodnega okolja, v katerem je odgovornost za zagotavljanje varnosti poleg držav in njihovih zvez vse bolj domena tudi globalnega mednarodnega sistema. Grožnje mednarodni varnosti za razliko od konceptov individualne in nacionalne varnosti, kjer je vir ogrožanja na eni in subjekt, ki je ogrožen, na drugi strani, prihajajo od znotraj, torej od držav članic mednarodnega sistema in drugih subjektov mednarodnih odnosov. V Ustanovni listini OZN je ta ideja izražena kot predpostavka o obstoju mednarodne varnostne skupnosti, ki ji pripadajo vse države. Te so zavezane k upoštevanju vseh njenih vrednot in norm. V nasprotnem primeru so države prepoznane kot kršilci mednarodnih norm in v tem smislu kot vir ogrožanja. Iz tega sledi, da je mednarodna varnost kolektivna dobrina mednarodne globalne družbe in ne le posamezne države ali zvez držav (Grizold 1999, 3–4).

Mednarodna varnost predpostavlja obstoj dveh med seboj povezanih institucij, in sicer ravnotežja moči ter koncerta velikih sil. Ravnotežje moči kot institucionalni koncept poudarja vrednote pluralizma in družbe držav na globalni ravni nasproti hegemonizmu držav ali imperijev, v konceptu koncerta velikih sil pa je prisotna ideja o medsebojnem sodelovanju velikih sil pri zagotavljanju mednarodnega miru in varnosti. Primarna odgovornost za zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti pa je vsekakor v rokah velikih sil, ki so že po opredelitvi v položaju, ko lahko bodisi resno ogrozijo mednarodno varnost bodisi zagotovijo varnost pred njenim ogrožanjem (Grizold 1999, 5).

2.3 Zasebnost in pravica do zasebnosti

2.3.1 Zasebnost

Izvečki različnih študij so pokazali, da je zasebnost nekaj, kar je medkulturno in medvrstno univerzalno in ni značilno samo za človeka. Nekatere navedbe v svetih knjigah različnih svetovnih verstev pa jasno pričajo o tem, da zasebno sfero poznajo različne kulture in družbe. Tisto, kar danes poznamo pod pojmom zasebnost oziroma pravica do zasebnosti, pa je

pravzaprav iznajdba razsvetljenstva in je izrazito povezano z zahodnim kapitalizmom in nastankom individualizma ter človekovih pravic (Kovačič 2006, 11).

Zasebnost pojmuje kot neovirano in svobodno uveljavljanje osebnega in družinskega življenja brez vsakršnega vmešavanja, nadziranja ali usmerjanja z družbene strani ali drugih oseb. Dejansko in brez ovir jo je možno uveljaviti šele tedaj, ko je normativno opredeljena kot človekova pravica in ko jo posameznik doživlja kot svojo življenjsko potrebo (Križaj 1989).

Filozofske in sociološke teorije o zasebnosti poudarjajo pomen zasebnosti kot posameznikove in družbene dobrine in jo pojmujejo kot »srce svobode v moderni družbi«¹, saj je posameznik kot družbeno bitje nenehno v stiku z drugimi posamezniki, javnostjo in državno oblastjo. Na podlagi tega dejstva je njegova zasebnost načeloma že omejena, njegov interes po ohranitvi nedotakljivosti njegove zasebnosti pa omejen zaradi različnih interesov drugih posameznikov, javnosti in državne oblasti (Lampe 2004, 40).

Švicarska pravna teorija deli področje zasebnosti na tri ožja področja (Križaj 1989, 22):

- področje skrivnosti: sem spadajo vsi dogodki iz življenja posameznika, ki jih želi obvarovati pred ostalimi, razen v primerih, ko želi posamezno skrivnost deliti s posebej določeno osebo; za to področje človekovega delovanja je zatorej upravičeno uporabljati izraz intimnost;
- zasebno področje: sem prištevamo dogodke, ki jih posameznik deli z ljudmi, s katerimi je tesno povezan; običajno so to člani družine, sorodniki, prijatelji, sodelavci ipd.;
- javno ali splošno področje, kjer se nahajajo vse tiste človekove dejavnosti, pri katerih se posameznik kaže kot sočlovek in sodobnik drugih; s tem mislimo na ravnanja in dogodke, ki so drugim vedno zaznavni in ki navadno nastanejo prav v stiku s soljudmi.

2.3.2 Pravica do zasebnosti

Osrednja prvina pravice je možnost, da posameznik na določen način ravna, pravo pa pravice dodeljuje zato, da lahko posamezniki zadovoljujejo svoje interese. Iz tega izhaja, da je cilj

---

¹ »Privacy is the heart of freedom in the modern state«, A. Westin v Privacy and Freedom, 1967 (Lampe 2004, 40).

pravice interes, pravo pa varuje tiste interese, ki so ovrednoteni kot pravno relevantni (Pavčnik v Kovačič 2006, 37).

Pravica do zasebnosti je definirana kot osebnostna pravica. Ta kategorija pravic zagotavlja fizično in moralno celovitost osebe, zaobjema pa zlasti: osebno nedotakljivost, pravico do imena, prepoved nezakonitega odvzema svobode, pravico do zakonitega sojenja, do svobodnega gibanja in nastavitve, pravico do azila, svobode misli, opredelitve in verovanja, svobode tiska in drugih oblik obveščanja, pravico do osebne skrivnosti, do pritožbe in sestavljanja peticij. Osebnostne pravice so v večini primerov definirane v ustavah. V državah, kjer pravice do zasebnosti kot posebne kategorije človekovih pravic ne poznajo, pa spadajo med osebnostne pravice še: nedotakljivost stanovanja, tajnost pisem in drugih občil, varstvo človekove podobe in rokopisa, varstvo zaupnih informacij ter pravica do časti in dobrega imena. S pojavom novih in čedalje bolj učinkovitih možnosti kršenja pravice do zasebnosti se je ta pravica v nekaterih pravnih teorijah in zakonodajah izločila iz osebnostnih pravic in postala samostojna kategorija človekovih pravic (Križaj 1989, 20–21).

Pravica do zasebnosti je navadno negativno definirana; tu se lahko ponovno navežemo na Berlinovo definicijo negativne svobode, po kateri se negativno koncipirana svoboda nanaša na območje nadzora in ne na njegov vir, pri čemer gre za odsotnost prisile in vmešavanja drugih, ali, kot pravi Berlin: *»Brez politične svobode oziroma prostosti si le, če ti človeška bitja preprečujejo doseči namen. Sama nesposobnost doseči namen še ni odsotnost politične svobode.«* (Berlin v Kovačič 2006, 37). Berlin hkrati poudarja nujnost obstoja nekega dela človeške eksistence, ki mora ostati zunaj sfere človeškega nadzora, saj bi že majhno zavzetje tega zatočišča po njegovem mnenju pomenilo despotizem. Da bi se torej izognili »degradiranju in zanikanju svoje narave«, moramo ohraniti vsaj »minimalno območje osebne svobode«, ob čemer se poraja vprašanje, kaj je ta minimum in kaj je »tisto, čemur se človek ne more odpovedati, ne da bi prizadel bistva svoje človeške narave«. Berlin ob tem priznava, da bo to najbrž tudi v prihodnosti ostalo predmet neskončne razprave (Berlin v Kovačič 2006, 37).

Tudi Hannah Arendt poudarja pomen intimnega prostora pred vdorom družbenega v posameznika, kar je po njenem pogoj političnega delovanja. Ta prostor Arendtova razume kot neke vrste »room of one's own«, ki je nujno potreben takrat, ko se posameznik želi zatopiti v dialog s samim seboj, da bi v miru razmišljal in razsojal, in ga pri tem ne dojema kot privilegij

filozofov, temveč ga hoče omogočiti vsakomur, ki želi postati politično bitje (Jalušič v Kovačič 2006, 37).

Čebulj izpostavlja tri sestavine zasebnosti na podlagi različnih avtorjev: prva je označena kot zasebnost v prostoru in se navezuje na željo posameznika, da ima možnost biti sam, torej ločen od fizične prisotnosti drugih ljudi; zasebnost osebnosti, ki se lahko nanaša na svobodo misli, opredelitve in izražanja; in informacijska zasebnost, ki je po Čebuljevem mnenju mnogokrat zanemarjena. Informacijska zasebnost je sinonim za varstvo osebnih podatkov (Brezovšek in Črnčec 2007, 194–195).

2.4 Terorizem

Etimološko izraz »terorizem« izvirava iz besede »teror«. Izvorno je pomenil sistem ali režim terorja. Prvič je bil uporabljen za obliko vladavine, ki so jo uvedli jakobinci in pojem brez negativnih konotacij uporabljali sami zase, kasneje pa se je začel uporabljati za kakršnokoli tovrstno politiko ali režim, dobil pa je tudi močno negativno konotacijo, kot jo ima na splošno še danes (Primorac 2005, 45–46).

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ, 2000) je pojem terorizem definiran kot »uporaba velikega nasilja, zlasti proti političnim nasprotnikom, s katerim se hoče doseči, da se kdo boji«. V tem kontekstu je torej terorizem opredeljen kot sredstvo za ustrahovanje na politični ravni. SSKJ v nadaljevanju ponuja tudi ekspresivno rabo tega pojma, in sicer: »uporaba nasilja, nasilnega ravnanja, s katerim se hoče doseči, da si kdo ne upa ravnati, kot hoče, želi«, ki terorizem postavlja v bolj osebno okolje, na primer v družino.

V slovenskem jeziku različni slovarji tujk terorizem označujejo predvsem kot »uporabljanje, izvajanje terorja« v smislu politične metode (Verbinc v Čaleta 2010, 32), ustrahovanju in nasilju pa pripisujejo le figurativni pomen. Zaradi nejasnega odnosa med pojmom teror in terorizem je razumevanje pojma terorizem še dodatno oteženo, saj semantične definicije v slovarjih interpretirajo terorizem zgolj kot uporabo terorja. Tudi v tujih slovarjih (angleških, nemških, italijanskih, francoskih) naletimo na več pomenov pojma terorizem, večinoma pa se pojavljata dve razlikovanji: med dejanjem in njegovimi posledicami (Čaleta 2010, 32).

Terorizem naj bi torej povzročal teror in ga, kadar je uspešno izveden, tudi dejansko povzroča. Če pa kot primer vzamemo posameznika, ki se odloči storiti nekaj, kar bi v drugih skoraj zagotovo povzročilo skrajni strah, samo za zabavo, pri tem pa nima nobenih drugih namenov, potem tega ne moremo obravnavati kot terorizem. Kajti terorizem je ustrahovanje z

namenom, njegov namen pa je povzročiti, da drugi storijo nekaj, česar drugače ne bi; je prisiljujoče ustrahovanje (Primorac 2005, 46). Takšno definicijo podaja tudi Carl Wellman, ki pravi, da je terorizem »uporaba ali poskus uporabe terorja kot sredstva za prisilo« in dodaja, da se pri tem pogosto pojavlja nasilje, ker je to eden izmed najučinkovitejših načinov povzročanja terorja. Vendar pa »etike terorizma« ne vidi zgolj kot dodatek k »etiki nasilja«, saj nasilje po njegovem prepričanju za terorizem ni nujno (Wellman v Primorac 2005, 46).

Terorizma potemtakem ne določa le politična komponenta; njegovo določanje je postavljeno v okvir, ki je veliko širši in presega splošno uveljavljeno prepričanje, da je terorizem izključno politični pojem. Nekateri primeri kažejo na to, da terorizem ni nujno pogojen z nasiljem, temveč ga opredeljuje predvsem ustrahovanje, ki je lahko tudi brez elementov neposredne uporabe nasilja. Take vrste terorizem ne vsebuje političnih ciljev, saj ni nujno, da vključuje nasilne metode, da bi jih dosegel (Čaleta 2010, 32).

Na drugi strani pa Combs trdi, da je terorizem *»sinteza vojne in gledališča oziroma dramatizacija najbolj preganjanih zvrsti nasilja (tistih, ki se izvajajo nad nedolžnimi žrtvami), ki se uprizarja pred občinstvom z namenom, da se slednjega iz političnih razlogov ustrahuje«* (Combs v Pettiford in Harding 2005, 18). Combsova svojo definicijo utemeljuje s segmenti, ki jih mora dejanje vsebovati, da je lahko opredeljeno kot teroristično (Combs v Čaleta 2010, 38):

- nasilje: temeljna lastnost terorizma, ni pa nujno, da se dejansko izvede;
- občinstvo: namen je pritegniti čim večjo pozornost ljudi;
- stanje strahu: cilj je ustvariti občutke strahu, groze in ogorčenosti v ciljni publiko;
- nedolžne žrtve: napad na tretje osebe, ki niso neposredno vpletene v politično dogajanje, z namenom šokiranja širše politične javnosti, kateri je napad namenjen;
- politični motivi in cilji: politična komponenta je neizogibna, a pogosto tudi dvorezen meč.

Težave pri opredeljevanju pojma kažejo na izredno kompleksno naravo terorizma. Univerzalna definicija, ki bi enotno in celostno opredelila ta pojav, namreč še ni bila sprejeta. Niti resolucija Združenih narodov (OZN), sprejeta septembra leta 2001, ki obsoja terorizem in pomoč teroristom, pri definiranju tega pojma ni bila najbolj uspešna (Rizman 2004, 617).

Poglejmo še nekaj definicij avtorjev (Čuček v Čaleta 2010, 37): za Đorđevića pomeni terorizem v svoji splošni, večinoma politični rabi, uveljavljanje neposrednega in

organiziranega nasilja manjšine, ki je pripravljena fizično (vključno z atentati in ugrabitvami) vsiliti svojo voljo državi in družbi ter z uporabo psihološkega nasilja proti množicam izzvati kolektivna in osebna občutja strahu, negotovosti in groze; za Živojina Aleksića je terorizem vrsta organiziranega kriminala; Vodinelić terorizem vidi kot obliko uveljavljanja moči, ki temelji na načrtnem vzbujanju strahu in groze; Ejub Kučuk pa si teroristično dejavnost razlaga kot sredstvo psihološke vojne na eni in propagandno sredstvo na drugi strani.

Terorizem pa je, ne glede na njegovo konkretno legalno definicijo, vedno in povsod zločin proti človeku kot družbenemu bitju; vsak tak zločin ima tudi politično naravo, ki se izraža na različne načine in je lahko prikrita, a vedno prisotna in za pojav pomembna (Walt v Čaleta 2010, 37).

Nekatere definicije se pri opredeljevanju terorizma osredotočajo na izvajalce terorističnih dejanj, druge na njihove namene, spet tretje na način izvajanja itd., le redke pa prestanejo običajne preizkuse v mednarodnem pravu in postanejo tako pravno kot politično povsem sprejemljive (Rizman 2004, 618). Jessica Stern ponuja eno od bolj prepričljivih definicij terorizma, in sicer kot »dejanja oziroma grožnje z uporabo sile proti civilistom z namenom maščevanja, ustrahovanja in drugih oblik vplivanja na ciljno publiko« (Stern v Rizman 2004, 618). S problematiko definiranja terorizma se ukvarjajo tudi številne institucije, med drugim ameriški FBI, britanska vlada in različne znanstvene ustanove (Rizman 2004, 618).

Po definiciji ameriškega FBI je terorizem nedovoljena ali nezakonita uporaba sile proti osebam ali zasebnemu in javnemu premoženju zaradi zastraševanja vlade, civilnega prebivalstva ali katerega koli drugega njihovega segmenta, zaradi političnih ali socialnih ciljev (Hoffman v Čaleta 2010, 37). Vlada Velike Britanije pa je terorizem opredelila kot uporabo oziroma grožnjo s silo proti poljubni osebi ali lastnini zaradi političnih, verskih ali ideoloških razlogov (Whittaker v Čaleta 2010, 39).

Zadnja leta je posebno aktualen mednarodni terorizem, ki ga Anžič opisuje kot obliko in metodo izvrševanja nasilja, ki presega meje ene države. Njegov namen je doseganje točno določenih političnih ciljev, tako na nacionalni kot mednarodni ravni, izvajajo pa ga posamezniki, organizacije ali skupine, katerih izgovor za doseganje ciljev je »nasilje z nasiljem« (Anžič v Čaleta 2010, 37).

Tako Paul Pillar, nekdanji direktor Protiterorističnega oddelka pri CIA, v svoji definiciji navaja štiri ključne elemente terorizma: vnaprejšnjo načrtovanost, politično naravo,

usmerjenost proti civilistom in izvedbo prek nadvladanih skupin (Pillar v Čaleta 2010, 38–39).

Ob pregledu najbolj reprezentativnih definicij terorizma lahko vendarle ugotovimo, da imajo te veliko skupnih točk, razlikujejo se le v poudarkih. Pri definiranju tega občutljivega pojma je zelo pomembno dobro poznavanje družbenih in političnih okoliščin, v katerih teroristi delujejo, ter identifikacija zgodovinskih, socioloških, ekonomskih, etničnih in psiholoških elementov, ki vplivajo na obnašanje in dejanja teroristov (Rizman 2004, 618).

3 SVOBODA IN PRAVICA DO ZASEBNOSTI V ZDA

3.1 Svoboda v ameriški ustavi

Ustava Združenih držav Amerike (ZDA) je najstarejša veljavna pisana ustava v svetu, verjetno pa tudi najpomembnejše, najvplivnejše in najbolj študirano pravno besedilo, kar jih je bilo napisanih. V dobrih dveh stoletjih je vzdržala preizkuse in pritiske časa, vojn in sprememb na družbenem, političnem, ekonomskem in socialnem področju, tako da se še danes uporablja v skorajda nespremenjeni obliki; neizmeren je tudi njen vpliv na ustavni razvoj v Evropi in drugod po svetu (Jaklič in Toplak 2005, 11). Sprejeta je bila na ustavodajni skupščini leta 1787, formalno pa je stopila v veljavo naslednje leto, ko jo je ratificiralo zadostno število držav (Vidmar 2006, 13).

Na podlagi te ustave se je v ZDA izoblikovala ena najstabilnejših demokratičnih oblik vladavine z zavidljivo stopnjo spoštovanja človekovih pravic (Jaklič in Toplak 2005, 12).

Prvotno ustavno besedilo je bilo sestavljeno iz le sedmih – sicer obsežnih – členov, ki urejajo predvsem državno organizacijo, kasneje pa so jim dodali še 26 amandmajev. Ti se nanašajo in urejajo predvsem področje človekovih pravic in svoboščin. Ustava temelji na izhodiščih in načelih, kot so: načelo ljudske suverenosti, načelo zveznosti, načelo delitve oblasti in varstvo pravic človeka in državljana (Kocjančič in drugi 2006, 43).

Iz tega izhaja, da so temeljna načela ameriške ustavne ureditve svoboden posameznik, suvereno ljudstvo in omejena oblast. Vsak človek je svoboden in ima le sam pravico odločati o svojem življenju, svobodi in ustvarjanju lastne sreče. V tej svobodi je posameznik popolnoma neomejen, a le dokler ne začne posegati v pravice drugih. Da bi te pravice zavarovali in zaščitili, so ljudje ustanovili oblast, katere primarna skrb je ljudem omogočiti uživanje v lastni svobodi in pravicah ter doseganju sreče. Pri tem se ne sme vmešavati v vprašanja, za reševanje katerih ni bila ustanovljena niti nima pooblastila ljudstva; posegati ne sme niti v pravice ljudi. V nasprotnem primeru ima namreč ljudstvo vso pravico, da oblast odpravi ali zamenja (Jaklič in Toplak 2005, 12–13).

Ameriška ustava je bila v času njenega oblikovanja in sprejemanja plod takratnih demokratičnih idej, njen razvoj pa še danes prednjači v mnogih demokratičnih institucijah,

zaradi česar je v marsičem vzor mnogim državam po svetu, zlasti glede varstva človekovih pravic in svoboščin (Kocjančič in drugi 2006, 43).

Ustava je bila leta 1989 dopolnjena z določbami o osnovnih človekovih pravicah. Madisonov predlog, da bi se ustava preoblikovala oziroma napisala na novo, ter da bi se določbe, s katerimi bi bile temeljne pravice zajamčene, vključile v prvi člen ustave, je zavrnila večina kongresnikov. Ti so sklenili, da se določbe o pravicah dodajo h koncu ustave kot njeno nadaljevanje. Izmed petnajstih predlaganih amandmajev jih je bilo sprejetih dvanajst; deset od teh – danes znanih pod imenom »Bill of Rights« (Listina pravic) – pa je 15. decembra leta 1791 po zadostnem številu ratifikacij postalo del ustave ZDA (Jaklič in Toplak 2005, 25–26).

Temeljne človekove pravice, kot so pravica do svobode pri izbiri in prakticiranju religije, pravica do svobode izražanja, tiska, združevanja in peticije, so zagotovljene na podlagi prvega amandmaja, iz katerega se je razvilo tudi precej drugih pomembnih pravnih načel, ki danes predstavljajo temeljna ustavna načela demokratičnih držav (npr. ločitev cerkve od države). Med preostalimi amandmaji so najpomembnejši tisti, ki z vrsto določb zagotavljajo pravice človeka v kazenskem postopku ter varujejo človekovo življenje, svobodo in premoženje. Tak primer je deveti amandma, ki izrecno določa, da imajo ljudje poleg naštetih pravic v ustavi tudi druge, njim pridržane pravice, ki so, kljub temu, da niso navedene, ravno tako ustavno zagotovljene. To dejstvo priča o močnem vplivu teorije Johna Locka, po kateri imajo ljudje prirojene naravne pravice, v katere niti država ne sme poseči, na pisce ameriške ustave. Pravice tako v njej namenoma niso bile našteje, saj ima človek vse pravice in popolno svobodo, razen v tistem majhnem delu, kateremu se je odrekel v korist oblasti; da pa bi bile meje tega omejenega dela posameznikove suverenosti jasne, so pristojnosti oblasti našteje v ustavi (Jaklič in Toplak 2005, 26–28).

Vendar pa kljub ideji o univerzalni svobodi in pravicah za vse, ustava ZDA ni zagotovila vsem ljudem enakega statusa. Dovolila je namreč suženjstvo ter izobčenje črncev in Indijancev iz političnega življenja pa tudi obrobno vlogo žensk (Lukšič in Pikalo 2007, 126).

3.2 Pravica do zasebnosti v ZDA

V ameriški ustavi pravica do zasebnosti sicer ni nikjer izrecno navedena,² je pa leta 1965 v primeru »Griswold proti Connecticutu«³ Vrhovno sodišče ZDA priznalo obstoj ustavne

---

² Pravica do zasebnosti je sicer izrecno omenjena v ustavah vsaj osmih zveznih držav (Cate v Kovačič 2006, 55).

pravice do zasebnosti, pri čemer se je izkazalo, da ameriška pravna praksa zasebnosti ne dojema le kot komunikacijsko pravico in pravico biti sam, temveč jo povezuje tudi z avtonomijo posameznika. V omenjenem primeru je šlo za poseg v »zakonsko oziroma poročno zasebnost«, sodišče pa je svojo razsodbo utemeljilo na temelju devetega amandmaja ameriške ustave, ki določa, da naštevanje pravic v ustavi nikakor ne sme biti razumljeno na način, da drugih pravic ni, in pri tem izpostavilo, da je pravica do zasebnosti temeljna osebna pravica. Pozneje je Vrhovno sodišče ZDA priznalo še pravico do informacijske zasebnosti (Kovačič 2006, 55–56).

Fred H. Cate je ustavno pravico do zasebnosti razdelil na štiri področja, ki predstavljajo temelj za priznavanje obsega pravnega varstva zasebnosti in omejitve varovanja zasebnosti v ZDA (Kovačič 2006, 56). Gre za štiri različne skupine odločitev Vrhovnega sodišča ZDA, in sicer (Cate v Kovačič 2006, 56):

- v prvo področje spadajo odločitve, ki se nanašajo na svobodo izražanja, združevanja in religije;
- v drugo skupino sodijo odločitve, ki se navezujejo na preiskavo in zaplembo, ki ju izvajajo državni organi;
- tretjo skupino tvorijo odločitve v zvezi s temeljnimi odločitvami posameznika;
- četrto skupino pa sestavljajo odločitve, povezane z nerazkritjem.

Pravica do zasebnosti je v ZDA pogosto opredeljena kot pravica do osebne avtonomije; ta je določena v številnih amandmajih k ameriški ustavi (Sharp 2013):

- prvi amandma ščiti zasebnost prepričanj;
- tretji amandma ščiti zasebnost doma proti uporabi le-tega za nastanitev vojakov;
- četrti amandma ščiti zasebnost pred nerazumnimi preiskavami;
- peti amandma ščiti proti samoobtožbi, kar ščiti zasebnost osebnih podatkov
- deveti amandma poudarja, da se naštevanje določenih pravic v ustavi ne razlaga tako, da se zavrača ali omalovažuje druge pridržane človekove pravice, kar gre interpretirati kot zagovor za splošno branje listine Bill of Rights za zaščito zasebnosti na načine, ki niso posebej predvideni v prvih osmih amandmajih.

---

³ Vrhovno zvezno sodišče ZDA je v tej zadevi razsodilo, da so vsi zakoni, ki preprečujejo kontracepcijo, neustavni, saj kršijo pravico do zasebnosti (MMC RTV Slovenija 2007).

Pravica do zasebnosti je najpogosteje navedena v določbi o predpisanih postopkih v štirinajstem amandmaju, ki navaja, da nobena država ne sme izdelati ali uveljaviti nobenega zakona, ki bi zmanjšal privilegije ali imunitete državljanov ZDA. Ravno tako ne sme nobena država posameznika prikrajšati za življenje, svobodo ali lastnino brez sodnega postopka, niti posamezniku znotraj njene sodne oblasti odrehati enakopravnost pred zakonom (Sharp 2013).

Varstvo zasebnosti se je v ZDA razvilo iz temeljne predpostavke, na kateri temelji ameriška ustava, to je ščitenje posameznika pred državo. S podeljevanjem t. i. negativnih pravic in določanjem, česa država ne sme, ustvarja prostor posameznikove svobode in posledično širšo avtonomijo posameznika. Vendar pa ravno od tod izvira poglobljena pomanjkljivost varstva zasebnosti v ZDA, ki preprečuje učinkovito varovanje informacijske zasebnosti. Zakon o zasebnosti (Privacy Act) sicer vsebuje omejitve glede razkrivanja osebnih podatkov, a te ne veljajo za Kongres in preiskovalne organe, pa tudi za druge vladne agencije ne, v primerih njihove t. i. rutinske uporabe (Cate v Kovačič 2006, 57).

Po mnenju nekdanje slovenske informacijske pooblaščenke Nataše Pirc Musar pravica do zasebnosti v ZDA ni temeljna človekova pravica. Pri tem Musarjeva izpostavlja in argumentira več točk, ki kažejo na nasprotno vrednotenje pravice do zasebnosti v ZDA in Evropski uniji (EU): metapodatki (podatki, shranjeni v bazah telekomunikacijskih operaterjev) v ZDA niso obravnavani kot osebni podatki; ZDA ne priznavajo nivoja varstva osebnih podatkov ob času zbiranja teh podatkov – zbiranje podatkov tako zanje ne pomeni obdelave osebnega podatka; prvi in četrti amandma ameriške ustave ne priznavata nobenih pravic tujcem, zaradi česar je v ZDA pravica do zasebnosti državljanska pravica, ne pa temeljna človekova pravica; v ameriškem pravu se premalo naslanjajo na načelo sorazmernosti, po katerem naj bi upravljavec obdeloval točno toliko podatkov, kolikor jih potrebuje za dosego namena (Pirc Musar v Dnevnik 2013).

Vzroke za tolikšne pomanjkljivosti pri zaščiti informacijske zasebnosti v ZDA gre iskati v ostankih lastninskega koncipiranja pravice do zasebnosti in v libertarni ideologiji, ki zbiranje in obdelavo vidi zgolj kot izmenjavo informacij, ne pa kot problem poseganja v posameznikovo zasebnost (Kovačič 2006, 70).

4 TERORISTIČNI NAPAD NA ZDA IN ZAČETEK MEDNARODNE VOJNE PROTI TERORIZMU

11. septembra leta 2001 so ZDA in ves svet pretresli krvavi letalski teroristični napadi na Svetovni trgovinski center (WTC) v New Yorku in na Pentagon. Napadi so bili nepričakovani in v nekem smislu revolucionarni, predvsem zaradi načina njihove izvedbe in obširnosti njihovih posledic.

Stanislav Raščan je teroristični napad na ZDA označil za prelomni dogodek v ameriški nacionalno-varnostni politiki, saj je povzročil nedojemljivo spremembo za sicer izredno demokratično in odprto družbo, kot je ameriška (Raščan 2005, 9).

Ne glede na to, ali ta napad štejemo za najhujšega v zgodovini terorizma, pa ni dvoma, da je to najpomembnejše in najodmevnejše teroristično dejanje v sodobni zgodovini. Njegovi učinki se kažejo na več ravneh. V prvi vrsti v izgubi velikega števila človeških življenj, žrtev je po zadnjih ocenah 3038 (Pettiford in Harding 2005, 163). Napad je poleg strahu in groze povzročil tudi ogromno gospodarsko škodo in globalno krizo v letalskem prevozništvu zaradi odpovedanih letov in štiridnevnega zaprtja zračnega prostora nad ZDA. Ameriške letalske družbe so bile v mesecu dni po napadu le 66-odstotno zasedene, kar je povzročilo milijardo dohodkovne izgube. Oškodovana je bila tudi svetovna turistična industrija (Prezelj v Malešič 2002, 64–65).

Predsednik Bush je še istega dne razglasil, da je država v vojni in da se bo z vsemi močmi borila proti sovražnikom svobode, pri tem pa ne bo delala nobenih razlik med dejanskimi teroristi in tistimi, ki terorizem le podpirajo. »Busheva doktrina« je dala jasno vedeti, da ZDA ne bodo čakale na nov napad, temveč bodo vojno začele tam, od koder so napadalci prišli, in da bo že vsak najmanjši namig, da določena država podpira teroriste ali razpolaga z orožjem za množično uničevanje, zadosten razlog za napad nanjo (MMC RTV Slovenija 2006).

Huda teroristična dejanja v zadnjem desetletju in pol so mednarodno skupnost postavila pred dejstvo, da mora prevzeti aktivno vlogo pri reševanju terorizma kot enega ključnih svetovnih problemov današnjega časa, ga podrobneje preučiti in poiskati strategijo, ki se bo tako kratkoročno kot dolgoročno z njim uspešno spopadala. Boj proti terorizmu od držav zahteva

izboljšanje varnostnih ukrepov, uničenje terorističnih mrež, prijem oseb, odgovornih za teroristična dejanja, in tudi globlje razumevanje sovraštva, ki ga nekateri posamezniki ali družbene skupine čutijo do določenih držav (Rizman 2004, 623–624).

Iztok Prezelj kot pozitiven rezultat boja proti terorizmu navaja dejstvo, da se je boj sistematiziral tako na državni kot mednarodni ravni, kar je privedlo do bolj usmerjenega delovanja protiterorističnih organov in tudi do ustanovitve novih, ki so s številnimi uspešnimi akcijami in aretacijami potencialnih teroristov preprečili mnogo tovrstnih napadov. Kot negativno plat pa izpostavlja poseg v človekove pravice in dejstvo, da si takrat nihče ni mogel predstavljati, da bo to nekoč lahko privedlo do prekomernega poseganja v to sfero človekovega življenja (Prezelj v Teran Košir 2011).

4.1 Spremembe na področju letalske in letališke varnosti

Po terorističnih napadih na ZDA je bilo jasno, da bo postala letalska in letališka varnostna reforma ključni vidik mednarodnih protiterorističnih prizadevanj. Čeprav so nekatere države, kot sta npr. Velika Britanija in Izrael, uvedle poostren nadzor nad potniki in njihovo prtljago že pred letom 2001, pa je do tedaj obstajala le peščica mednarodnih standardov za varnost na letališčih. Strah pred morebitnimi novimi ugrabitvami letal v teroristične namene je tako povzročil številne spremembe v letališki varnosti in pri postopkih pregledovanja letalskih potnikov po vseh ZDA (Wilmoth Lerner 2004).

11. september je bil torej glavni vzrok za očitne in drastične spremembe na letališčih ter spremenjeno zakonodajo na področju varnosti na letališčih. Z uvedbo poostrenih varnostnih ukrepov na letališčih so se pojavile dodatne ovire, nelagodnost, nepraktičnost za potnike in stroški letališča, saj so bila letališča za zagotovitev varnosti prisiljena uporabljati nove tehnologije. Te pa posegajo v zasebnost potnikov (Žurga 2012, 1).

Neposredno po napadu je kongres Združenih držav sprejel Zakon o varnosti letalstva in prometa (ATSA), v sklopu katerega je bila ustanovljena zvezna Uprava za varnost v prometu (TSA). Njena naloga je, da skrbi za varnost civilnega letalstva v ZDA. Pred uzakonitvijo ATSE je za varnost civilnega letalstva skrbela Zvezna uprava za letalstvo (FAA) (Knight 2004). S sprejemom Zakona o domovinski varnosti 25. novembra 2002 je bila TSA dodeljena Ministrstvu za domovinsko varnost (Dillingham v Taylor in Steedman 2003). Kmalu po nastanku TSA je bilo na zvezni ravni zaposlenih približno 65 tisoč novih oseb (Taylor in Steedman 2003). Prvi protiteroristični varnostni ukrepi, ki jih je uvedla TSA, so bili:

zamenjava lahkih vrat pilotske kabine s težje dostopnimi, neprebojnimi vrati; možnost oboroženosti pilotov s pištolami (po predhodnem urjenju); opremljenost določenih letov s kamerami, da lahko piloti spremljajo dejavnosti v kabini; strožja urjenja in pregled zaposlenih TSA; najem večjega števila t. i. »zračnih maršalov« na ameriških letih (McCracken 2016). TSA zaposluje okoli 50 tisoč varnostnih uradnikov, inšpektorjev, direktorjev, zračnih maršalov in menedžerjev, ki ščitijo državni prometni sistem, iščejo bombe na kontrolnih točkah na letališčih, pregledujejo potniške vagoni in nadzorujejo podzemne železnice (McCracken 2016).

4.2 Varnostni ukrepi za zagotavljanje varnosti na letališčih

Med najpomembnejšimi ukrepi, ki so jih predlagale in uvedle ameriške oblasti, so:

- pametna kartica z biometričnimi podatki, ki omogoča redno pregledovanje zaposlenih na letališčih, vključno s piloti, ob prihodu na delovno mesto; ukrep je predlagalo Mednarodno združenje letalskih pilotov (Žurga 2012);
- poostreni varnostni pregledi potnikov in njihove prtljage: od potnikov se zahteva, da sezujejo čevlje in gredo nato skozi rentgenske naprave, kar je postala praksa varnostnega preverjanja pred vsakim poletom; potniki morajo skozi detektorje kovin, ročna prtljaga pa skozi rentgen; potnike se lahko temeljito pregleda tudi ročno in z uporabo ročnega detektorja kovin; vsi potniki morajo imeti veljaven osebni dokument; obveljala je tudi prepoved vnosa tekočin, zdravil, mleka v prahu za dojenčke in materinega mleka v ročni prtljagi za predmete, v embalaži večji od 100 ml; ti morajo biti zapakirani v predpisane prozorne vrečke in predloženi v pregled (McCracken 2016);
- varnostni pregledi potnikov z rentgenom na nekaterih letališčih v ZDA (MMC RTV Slovenija, 2010);
- prisotnost oboroženega varnostnika, katerega naloga je preiskati potnike in posadko pred vkrcanjem na letalo (Žurga 2012, 2);
- dovoljen dostop na letalo skozi točno določene vhode (ibid.);
- preverjanje kriminalne preteklosti potnikov in zaposlenih (ibid.);
- pregledi prijavljene prtljage z napravami za odkrivanje eksplozivnih naprav (IATA 2016);
- odvzem prstnih odtisov tujim državljanom, z določenimi izjemami (ibid.);

- uvedba strojno berljivih potnih listov za države v okviru programa za odpravo vizumov z ZDA (ibid.);
- poostreni pregledi tovora, ki vstopa v ZDA (ibid.);
- zbiranje in prenos naprednih podatkov o potnikih (API) za lete v ZDA (ibid.).

5 USA PATRIOT ACT (ZAKON O DOMOVINSKI VARNOSTI ZDA)

Zakon o domovinski varnosti ZDA (v nadaljevanju Patriot Act) je protiteroristični zakon, sprejet v ameriškem kongresu oktobra 2001, na zahtevo tedanjega predsednika države Georgea W. Busha, kot odgovor na teroristične napade, ki so se zgodili 11. septembra v New Yorku in Washingtonu (Rouse 2015).

Že uradno ime dokumenta »Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism« nakazuje na dejstvo, da je z zagotavljanjem ustreznih orodij njegov primarni cilj zoperstaviti se terorizmu in tako združiti in okrepiti ZDA. Predsednik Bush ga je podpisal 26. oktobra 2001 in od tedaj je postal znan kot zakon o domovinski varnosti ZDA, z okrajšavo Patriot Act (Rouse 2015). V Kongresu je bil sprejet z velikansko dvostrankarsko večino; skoraj soglasno v senatu (98 glasov za, 1 proti) in s 357 glasovi za in 66 glasovi proti v spodnjem domu, s podporo članov iz vseh političnih vetrov (United States Department of Justice 2016).

5.1 Zgradba zakona

Namen zakona je v prvi vrsti nuditi pomoč vladnim organizacijam pri odkrivanju in preprečevanju morebitnih terorističnih dejanj ali gmotnega podpiranja terorističnih skupin in obsega deset poglavij oziroma »naslovov« (Rouse 2015):

- naslov I: Krepitev notranje varnosti proti terorizmu (Enhancing domestic security against terrorism);
- naslov II: Izboljšani postopki nadzora (Enhanced surveillance procedures);
- naslov III: Postopki proti pranju denarja za preprečevanje terorizma (Anti-money-laundering to prevent terrorism);
- naslov IV: Varnost meja (Border security);
- naslov V: Odstranjevanje ovir pri preiskovanju terorizma (Removing obstacles to investigating terrorism);
- naslov VI: Žrtve in družine žrtev terorizma (Victims and families of victims of terrorism);
- naslov VII: Povečana delitev podatkov za ključno infrastrukturno zaščito (Increased information sharing for critical infrastructure protection);

- naslov VIII: Teroristično kazensko pravo (Terrorism criminal law);
- naslov IX: Izboljšana obveščevalna služba (Improved intelligence);
- naslov X: Ostalo (Miscellaneous).

Prvo poglavje se nanaša na zaščito državljskih svoboščin. Zveznemu proračunu daje pooblastila za izpolnitev večine določb zakona in pooblašča tajno službo, da ustvari vsedrjavno kriminalistično delovno skupino. To poglavje tudi dodeljuje predsedniku pooblastilo, da zapleni lastnino katere koli tuje osebe, za katero obstaja sum, da je pomagala v vojni ali napadu na ZDA. Zasežena lastnina se lahko nato skrivno predloži sodiščem kot dokaz (Grabianowski 2007, 1). 102. člen zakona izrecno določa, da je potrebno zaščititi državljske pravice in svoboščine vseh Američanov, vključno z arabskimi, in da je treba storiti vse potrebno za ohranjanje njihove varnosti (USA PA 2001, 102. člen).

Drugo poglavje razširja zmožnosti organov kazenskega pregona pri izvajanju nadzora nad agenti tujih sil. Dovoljuje prestrezanje komunikacij v primeru povezave s terorističnimi dejavnostmi in omogoča agencijam organov kazenskega pregona izmenjavo tovrstnih podatkov z zveznimi oblastmi. Poleg tega omogoča t. i. »nadzor s sledenjem«, kar pomeni, da imajo v primeru sodnega naloga za nadzor nad določeno osebo preiskovalni agenti pravico do uporabe vseh sredstev, ki so na voljo za prestrezanje komunikacij te osebe, in to ne glede na to, kam se ta oseba odpravlja. Poglavje določa tudi možnost preložitve obvestila o nalogu za preiskavo, na podlagi česar se lahko hišo osumljene osebe preišče tudi v primeru njene odsotnosti (Grabianowski 2007, 1).

Določbe v tretjem poglavju si prizadevajo za zaustavitev finančnega podpiranja terorističnih skupin. Od bank se tako zahteva, da sprejmejo ukrepe za preprečevanje pranja denarja, organi kazenskega pregona pa lahko od bank zbirajo informacije in na ta način ustvarjajo daljše zaporne kazni za prestopnike v primerih pranja denarja in tihotapljenja (Grabianowski 2007, 2).

V četrtem poglavju se določila nanašajo na krepitev varnosti na meji. Zagotavljajo povečanje finančnih sredstev za obmejne patrolje, carinike in migracijske uradnike; prepoved vstopa tujcev, povezanih s terorističnimi skupinami, ter nadzor nad tujimi študenti (Grabianowski 2007, 2).

Najpomembnejši del petega poglavja je zagotovo uporaba nacionalnih varnostnih pisem (NSL), s katerimi se zahteva posredovanje podatkov in dokumentacije v zvezi z osebo, ki je

predmet preiskave. Patriot Act je moč omenjenih pisem še dodatno okrepil, saj omogoča njihovo neposredno uporabo proti ameriškim državljanom, vsebuje pa tudi informacijsko zaporo, ki tarči teh pisem preprečuje vedenje o tem ali celo razkritje teh informacij tretji osebi (Grabianowski 2007, 2).

Šesto poglavje vsebuje določbe za zagotavljanje finančne odškodnine žrtvam terorizma in njihovim družinam, sedmo pa pooblastila in financiranje za večjo izmenjavo podatkov med agencijami organov pregona in sodno oblastjo (Grabianowski 2007, 2).

Osmo poglavje dodaja številna kazniva dejanja na seznam dejanj, ki se obravnavajo kot teroristična, in povečuje kazni za tovrstna dejanja. Mednje sodijo napadi na masovne tranzitne sisteme, uporaba biološkega orožja, podpiranje terorizma in vdor v računalniške sisteme (Grabianowski 2007, 2).

Deveto poglavje ustvarja načine za izmenjavo nacionalnih obveščevalnih podatkov med vladnimi agencijami. V svojem zadnjem, desetem poglavju, pa Patriot Act predpisuje razne, relativno manjše določbe (Grabianowski 2007, 2).

5.2 Ključni poudarki in izboljšave

Temeljne izboljšave, ki jih Patriot Act prinaša na področju ameriških protiterorističnih prizadevanj, so naslednje (United States Department of Justice 2016):

- preiskovalcem omogoča uporabo orodij, ki so že na voljo za preiskovanje organiziranega kriminala in trgovine z drogami;
- olajšuje sodelovanje in izmenjavo podatkov med vladnimi agencijami;
- posodablja zakon v smeri novih tehnologij in groženj;
- povečuje kazni za izvajalce terorističnih dejanj.

5.2.1 Uporaba orodij za preiskovanje terorizma

Večina orodij, predpisanih v zakonu, se že desetletja uporablja v boju proti organiziranemu kriminalu in trgovcem z drogami (United States Department of Justice 2016). Senator Joe Biden je med razpravo o zakonu dejal, da se mu zdi noro, da je FBI lahko dobil mikrofon za preiskavo mafije, ne pa tudi za preiskavo teroristov, in poudaril: »kar je dobro za mafijo, bi moralo biti tudi za teroriste« (Biden v United States Department of Justice 2016).

Med ključnimi prednostmi teh orodij velja izpostaviti naslednje (United States Department of Justice 2016):

- *organom kazenskega pregona dopušča uporabo nadzora nad večjim številom terorističnih zločinov*: pred tem zakonom so sodišča izdajala dovoljenja za elektronski nadzor le v primerih običajnih, ne pa terorističnih zločinov, agenti pa so lahko uporabljali prisluškovalne metode le pri preiskovanju določenih primerov, ki jih teroristi najpogosteje zagrešijo. Zakon je tako preiskovalcem občutno razširil spekter zbiranja podatkov v zvezi s teroristično pogojenimi zločini, med katere spadajo tudi: napadi z uporabo kemičnega orožja in orožja za množično uničevanje, umori Američanov v tujini in financiranje terorizma;
- *zveznim agentom omogoča sledenje naprednih teroristov, izurjenih, da se izognejo odkritju*: zaradi vse bolj sofisticiranih tehnik mednarodnih teroristov, s katerimi se skušajo izogniti nadzoru (kot so na primer hitra sprememba lokacije in zamenjava komunikacijskih naprav), lahko zdaj tudi agenti zaprosijo za pridobitev dovoljenja za uporabo sledilnih in prisluškovalnih naprav za izsleditev teroristov;
- *dovoljuje organom kazenskega pregona, da preiskave izvedejo brez predhodnega izdajanja namigov oziroma informacij teroristom*: slednji so sicer vselej obveščeni o postopkih preiskave zoper njih, vendar pa z določenim zamikom, kar organom kazenskega pregona omogoča, da v tem času identificirajo njihove sodelavce, odpravijo neposredne grožnje za skupnost in usklajujejo aretacije številnih posameznikov;
- *omogoča zveznim agentom, da sodišče zaprosijo za odredbo za pridobitev poslovnih evidenc terorističnih primerov v sklopu nacionalne varnosti*: proučevanje poslovnih evidenc je pogosto ključnega pomena za preiskovalce pri razreševanju široke palete zločinov; pridobijo lahko na primer evidence iz strojnih trgovin ali kemičnih tovarn in na njihovi podlagi pridejo do ugotovitev, kdo je kupil material za izdelavo bombe, ali pa bančne zapiske, s pomočjo katerih pridobijo podatke o tem, kdo teroriste finančno podpira.

5.2.2 Sodelovanje in izmenjava podatkov

Zakon je poenostavil postopke izmenjave podatkov in sodelovanja med vladnimi agencijami, tako da se lahko zdaj te lažje usklajujejo, povezujejo zbrane informacije v celoto in tako učinkoviteje rešujejo primere, povezane s terorizmom. Akt je tudi odstranil glavne pravne

ovire, ki so organom kazenskega pregona, obveščevalni službi in nacionalnim obrambnim skupnostim preprečevale medsebojno komunikacijo. Po novem lahko policisti, agenti FBI, zvezni tožilci in obveščevalni uradniki predčasno odkrijejo teroristične načrte in tako preprečijo njihovo izvedbo (United States Department of Justice 2016).

5.2.3 Nove tehnologije in grožnje

Patriot Act je posodobil zakone z vpeljavo sodobnih tehnologij za zoperstavljanje novim grožnjam. Uradnikom kazenskega pregona omogoča pridobitev naloga za preiskavo, kjerkoli se je s terorizmom povezano dejanje zgodilo. To pomeni, da lahko preiskovalci pridobljeni nalog za preiskavo terorističnih dejanj uporabijo v katerikoli zvezni državi ZDA, brez notranjih omejitev. Nove tehnologije tudi omogočajo žrtvam računalniškega vdora, da organe kazenskega pregona zaprosijo za asistenco pri nadzoru vdiralcev (United States Department of Justice 2016).

5.2.4 Kazni za teroristična dejanja

Zakon je uvedel nove, strožje kazni za vse, ki izvajajo ali sodelujejo pri izvajanju terorističnih operacij, tako znotraj kot zunaj ZDA, in sicer (United States Department of Justice 2016):

- prepoveduje nudenje zatočišča teroristom;
- kaznuje teroristične napade na množičnih tranzitnih sistemih;
- kaznuje biološke teroriste;
- odpravlja zakonske predpise o omejitvah za nekatere teroristične zločine in jih povečuje za druga teroristična dejanja.

Zakon je tudi zvišal neustrezne maksimalne kazni za različna dejanja, ki bi jih po vsej verjetnosti zagrešili teroristi, vključno s požigi, uničevanjem energijskih objektov, materialno podporo teroristom in terorističnim organizacijam ter uničenjem nacionalnih obrambnih materialov; povečal je tudi število kazni zaradi zarote (United States Department of Justice 2016).

5.3 Sporne določbe in njihov vpliv na svoboščine

Na spletni strani Ameriške unije za civilne svoboščine (ACLU) je zapisano, da je bil Patriot Act prva v nizu številnih sprememb na področju nadzorne zakonodaje, ki je vladi omogočila lažje in nemoteno vohunjenje za običajnimi ameriški državljani, in sicer s širitvijo nadzora nad mobilnimi telefoni in elektronskimi sporočili, zbiranjem bančnih in kreditnih evidenc in s

sledenjem aktivnosti nedolžnih Američanov na svetovnem spletu. Medtem, ko večina Američanov misli, da je bil zakon sprejet z namenom njihove zaščite in lova na teroriste, pa so v ACLU prepričani, da običajne državljane spreminja v osumljence (ACLU 2011).

Nasprotniki Patriotskega zakona, vključno z ACLU in nevladno organizacijo Electronic Frontier Foundation, trdijo, da je zakon razveljavil prejšnje poizvedbe o zlorabah državljskih svoboščin, po nepotrebnem ogrozil zasebno sfero in omejil svobodo govora. Med najbolj sporne določbe zakona prištevajo možnost prestrežanja spletnih sporočil (znotraj členov v Naslovu II), ki so »pomembna za tekočo kazensko preiskavo«; dostop do katerih koli fizičnih predmetov (any tangible things), vključno s poslovnimi knjigami, evidencami, dokumenti in ostalimi predmeti za namene terorističnih preiskav, in vključitev t. i. sledilnih preiskovalnih naprav (roving wiretaps) (Rouse 2015).

Kritikom se zdijo sporna tudi nacionalna varnostna pisma, ki jih agenti FBI lahko pridobijo brez sodnikove odobritve in tako zlahka dostopajo do osebnih podatkov, kot so posameznikovi telefonski in računalniški zapisi ter bančna in kreditna zgodovina. ACLU poroča o tem, da je bilo med letoma 2003 in 2006 izdanih 192.499 pisem o nacionalni varnosti, ki so privedla le do ene obsodbe, povezane s terorizmom, in do katere bi prišlo tudi brez domovinskega zakona. Do hude zlorabe zasebnosti prihaja tudi zaradi tega, ker zakon ne zahteva uničenja podatkov iz nacionalnih varnostnih pisem niti v primerih nedolžnih ameriških državljanov, kar v praksi pomeni, da so njihovi podatki shranjeni za vselej. Zakon tudi zavezuje prejemnike nacionalnih varnostnih pisem k molčečnosti; temu določilo je bila očitana neustavnost v številnih sodnih primerih (ACLU 2011).

Tudi določba o »sneak & peek« preiskavah je razumljena kot grob poseg v posameznikovo zasebnost, saj vladnim agentom omogoča izvajanje tajnih preiskovanj v domovih in pisarnah brez navzočnosti lastnikov ter odlog obvestila o opravljeni preiskavi nad njihovim imetjem (ACLU 2011).

Ob desetletnici napada je bila v ZDA na temo državljskih svoboščin in varnosti opravljena tudi raziskava,⁴ ki je postregla z zanimivimi rezultati.

Pokazala je, da Američani v splošnem verjamejo, da je zaščita pravic in svoboščin pomembnejši cilj od zagotavljanja varnosti. Povečini so tudi zadovoljni s tem, kako vlada ščiti

---

⁴ The Associated Press-NORC Center for Public Affairs Research: Civil Liberties and Security. 10 Years After 9/11.

njihove pravice in svoboščine. Skepticizem so izrazili le na dveh področjih vladnega delovanja, in sicer na področju pravice do enakosti pred zakonom in pravice do zasebnosti. Glede dejanskega vpliva dogodkov 11. septembra na njihova življenja, je 57 odstotkov anketirancev odgovorilo, da so ti dogodki zagotovo vplivali na način njihovega življenja danes; hkrati jih 86 odstotkov meni, da so ti dogodki imeli določen vpliv tudi na njihove individualne pravice in svoboščine (Himberger in drugi 2011, 2).

Američani so nekoliko manj enotni, ko gre za stališča do vladnih politik in ukrepov za boj proti terorizmu in zaščito državljanov ter njihov vpliv na državljanske svoboščine. 64 odstotkov jih verjame, da je včasih potrebno žrtvovati določene pravice in svoboščine za boj proti terorizmu, medtem ko jih je 33 odstotkov mnenja, da tovrstno žrtvovanje ni nikoli potrebno. Ob vprašanju, katera prioriteta vlade – zaščita pravic in svoboščin ali zaščita državljanov pred napadi teroristov – naj bo višja, pa jih večina (54 odstotkov) favorizira zaščito pravic in svoboščin. Prav tako jih 54 odstotkov tudi meni, da krepitev svoboščin ljudi po vsem svetu pripomore k učinkovitejšemu boju proti terorizmu (Himberger in drugi 2011, 2–3).

Medtem ko 60 odstotkov Američanov misli, da vlada naredi dovolj za zaščito pravic in svoboščin državljanov ZDA, se število naklonjenih določenim specifičnim dejavnostim, ki se uporabljajo v boju proti terorističnim grožnjam in ki lahko vplivajo na te pravice, zelo razlikuje. 70 odstotkov vprašanih se na primer strinja z uporabo nadzornih kamer na različne načine, samo 39 odstotkov pa jih podpira naključno preiskovanje potnikov na sredstvih javnega prevoza (vlakih in avtobusih). 55 odstotkov jih podpira analizo finančnih transakcij, opravljenih znotraj ameriških bank, brez preiskovalnega naloga, tudi ko gre za ameriške državljane. 48 odstotkov jih soglaša z nadzorom nad internetnim iskanjem brez preiskovalnega naloga; skoraj 50 odstotkov s pridržanjem in priporom terorističnih osumljencev, ki niso državljani ZDA, za daljše časovno obdobje, in to brez obtožbe na sodišču; 51 odstotkov pa z uporabo grobih zasliševalnih tehnik (Himberger in drugi 2011, 3).

Po drugi strani pa jih zgolj 23 odstotkov podpira prisluškovanje telefonskim pogovorom znotraj ZDA brez preiskovalnega naloga; 30 odstotkov anketirancev podpira nadzor nad vsebino elektronskih pisem, poslanih na območju ZDA, brez preiskovalnega naloga; 35 odstotkov pa se strinja z rasnim in etničnim profiliranjem, na podlagi katerega se odloča, katere osebe bodo strožje pregledane na letališčih. Če povzamemo, se torej rahla večina Američanov strinja s tem, da je bila zaradi vladnih protiterorističnih ukrepov ob nekatere

osebne svoboščine; le dobra polovica teh pa je mnenja, da je bila ta izguba nujna (Himberger in drugi 2011, 4).

Raziskava je razkrila tudi, da velika večina ameriških državljanov meni, da je bila ameriška vojna proti terorizmu do sedaj izredno ali pa vsaj nekoliko uspešna pri preprečevanju terorističnih napadov. Večina jih tudi misli, da je bilo povečano vlaganje denarnih sredstev v nacionalne varnostne programe v desetih letih po napadih upravičeno in vredno vseh stroškov. Kljub vsemu pa se Američani še vedno počutijo ogrožene pred terorističnimi napadi (Himberger in drugi 2011, 2).

6 EMPIRIČNI DEL: INTERVJU S STROKOVNJAKINJO

V diplomsko delo smo želeli vključiti tudi dodatne informacije in strokovno mnenje nekoga, ki se na obravnavano tematiko dobro spozna in ki bi lahko s svojimi izkušnjami pomagal bolje razumeti in povezati kompleksno razmerje med svobodo, varnostjo in zasebnostjo v času mednarodne vojne proti terorizmu.

Prišli smo v stik z Alexandro Gonzalez⁵ iz Floride, ki je študirala mednarodne odnose in diplomacijo na mednarodni Univerzi v Ekvadorju (Universidad Internacional del Ecuador) in je trenutno zaposlena kot pravna pomočnica na oddelku za telesne poškodbe pri odvetniški družbi The Madalon Law Firm v kraju Ft. Lauderdale (Miami, Florida). Na prošnjo za sodelovanje pri intervjuju se je kljub pomanjkanju časa z veseljem odzvala. Zaradi velike oddaljenosti smo se odločili za elektronsko obliko strukturiranega intervjuja z vnaprej pripravljenimi vprašanji, na podlagi katerih smo želeli priti do konkretnih in za analizo čim bolj uporabnih odgovorov.

Temo je načela splošna trditev, da je svoboda temeljna eksistencialna človeška potreba, ki je prisotna na vseh področjih človekovega delovanja, in se v nadaljevanju navezala na Millovo pojmovanje svobode, po katerem lahko država omeji posameznikovo svobodo le v primeru, da njegova dejanja škodijo drugim. Zanimalo nas je, kako Alexandra Gonzalez razume individualno svobodo, zlasti v obdobju po 11. septembru. A. Gonzalez individualno svobodo dojema predvsem kot sposobnost lastnega mišljenja in delovanja ter ohranjanja individualne odgovornosti in samoodločanja. Meni, da se je pojem svobode v obdobju po terorističnih napadih na ZDA močno spremenil, saj se sedaj nahajamo pod večjim vladnim, vojaško-policijskim in celo tehnološkim nadzorom kot kadarkoli prej v sodobni zgodovini. Izpostavila je dejstvo, da se da vsako naše gibanje ali aktivnost z lahkoto izslediti preko mobilnih telefonov. Poudarila je tudi, da smo svojo svobodo nedvomno predali v korist vladnih organov, da bi ti razširili obseg svojih pristojnosti.

Naslednje vprašanje se je navezalo na propad ameriškega programa nacionalne varnosti neposredno po terorističnih napadih in na preoblikovanje treh varnostnih konceptov:

---

⁵ Alexandra Gonzalez, PIP Department Legal Assistant. The Madalon Law Firm, 100 N. Federal Hwy., Ft. Lauderdale (FL).

človekove, nacionalne in mednarodne varnosti. Zanimalo nas je, kako bi A. Gonzalez opisala mednarodno politično in varnostno situacijo po 11. septembru. Njen odgovor se je glasil, da se je po dogodkih 11. septembra mednarodni politični in varnostni scenarij spremenil predvsem v očitni širitvi nadzorne moči vlade in obsega kazenskega prava, tako na nacionalni kot globalni ravni. Po napadih so namreč organi kazenskega pregona po vsem svetu zasnovali svoje poslanstvo s ciljem zaustavitve kriminalne dejavnosti, še preden bi do nje sploh prišlo. Vendar pa so v tem primeru po njenem mnenju visoko ceno plačale človekove pravice, saj so bile pogosto potisnjene ob stran ali celo kršene.

Tretje vprašanje se je osredotočilo na področje letališke varnosti. Intervjuvanka veliko potuje in živela je v različnih državah (krajše obdobje je preživela tudi v Sloveniji), zato je bilo zanimivo izvedeti, ali je opazila kakšne razlike med varnostnimi ukrepi v ZDA in drugod po svetu. Odgovorila je, da je kmalu po 11. septembru ameriška vlada ustanovila Upravo za varnost v prometu (TSA), Kongres pa sprejel zakon o varnosti v zračnem prometu (Aviation and Transportation Security Act), da bi v prihodnosti preprečili ugrabitve letal in morebitne teroristične napade, a so te nove politike ustvarile več nevšečnosti kot koristi na varnostnem področju. Kot osebni komentar je dodala, da so se ti letališki varnostni ukrepi izkazali za odkrito obstruktivne in invazivne v odnosu do potnikov, pri tem pa jim ne zagotavljajo ustrezne varnosti.

Četrto vprašanje se je ukvarjalo z najbolj pozitivnimi in najbolj negativnimi spremembami (po intervjuvankinem mnenju), ki so jih uvedli na področju letalske varnosti po septembrskih napadih. Izrazila je stališče, da letalska varnost ni postala ne močnejša ne zanesljivejša, v smislu, da bi novi ukrepi splošni javnosti zagotavljali večji občutek varnosti, saj večina letaliških predpisov zadeva in vpliva predvsem na povprečnega potnika. Omenila je zlasti ukrepe, kot so omejitve vnosa tekočin na krov letala ter neučinkovite in dolgotrajne postopke, kot so odstranjevanje vrhnjih oblačil na letaliških kontrolnih točkah. Kot pozitiven dejavnik pri vsem tem pa je izpostavila dejstvo, da se je na ta način ustvarilo na tisoče novih delovnih mest v TSA.

Peto vprašanje se je dotaknilo protiterorističnega zakona Patriot Act, sprejetega takoj po napadih 11. septembra. Zanimalo nas je, kakšen vpliv je imel ta zakon na svoboščine ameriških državljanov. Njen odgovor je bil, da je zakon prizadel državljanske pravice iz Listine pravic (Bill of Rights), ki jo sestavlja 10 amandmajev. Ta zakonodajni instrument je prizadel zlasti prvi amandma ameriške ustave, ki vključuje, a ni omejen na svobodo

veroizpovedi, govora, tiska, pravice do zborovanja in do peticije. Negativne posledice se kažejo predvsem v obliki nerazumnih preiskav in zasegov zasebnih podatkov ter celo ljudi z namenom, da bi pomagali pri terorističnih preiskavah.

Ker je bil Patriotski zakon že kmalu po sprejetju deležen številnih kritik in obtožb, da daje prevelika pooblastila organom kazenskega pregona in da priseljencem v ZDA krati njihove osnovne pravice, se je naslednje vprašanje nanašalo na njegove najbolj sporne točke. Ena izmed teh je zagotovo določba, ki omogoča pridržanje in izgon priseljencev in drugih tujih državljanov za nedoločen čas, v primeru da generalni tožilec meni, da lahko povzročijo teroristično dejanje. A. Gonzalez se je na tej točki strinjala, da se zakon na krivičen način loteva pravic priseljencev, ki so zaradi prizadevanj po večji nacionalni varnosti močno kršene. Spomnila je na obstoj nedvomnih dokazov, ki pričajo o tem, da so bili mnogi posamezniki neupravičeno obtoženi in pridržani zaradi njihove domnevne povezave s terorističnimi skupinami. Zaradi teh in podobnih dejstev je prepričana, da je Patriotski zakon povzročil veliko škodo.

Intervju je v nadaljevanju pozornost preusmeril na gorečo razpravo glede varnosti in zasebnosti, ki je po skoraj petnajstih letih od napadov še kako aktualna, zlasti po javnem razkritju aktivnosti vladnega nadzora Obamove administracije leta 2013. Zanimalo nas je njeno mnenje o tem, ali moramo državljani res žrtvovati našo pravico do zasebnosti, da bi preprečili terorizem, in ali si omenjeno pravico v današnjem, z varnostnega vidika zelo negotovem času, sploh še lahko privoščimo. Po njenem prepričanju bi bilo treba najprej upoštevati vse dosežke dosedanjega vladnega nadzora, da bi lahko ocenili, ali je bilo tovrstno žrtvovanje zasebnosti zares vredno tolikšnega javnega razburjenja. Ameriška vlada bi morala spoštovati zakone in uporabiti svoja nadzorna pooblastila le v primeru obstoja utemeljenega suma in verjetnih primerih uporniških dejavnosti. Poleg tega bi morala zaradi vdora v zasebnost in izdaje zaupnih podatkov odgovarjati neki ločeni pravni entiteti.

V sledečem vprašanju se delo navezuje na dejstvo, da je vojna proti terorizmu resno ogrozila naše dožemanje varnosti, predvsem z ustvarjanjem strahu med ljudmi. A. Gonzalez smo vprašali, ali se počuti varno. Odgovorila je, da je svet po 11. septembru kljub pretiranemu izvajanju in zlorabi vladne moči, ki naj bi družbi zagotavljala skorajda nezmotljivo varnost, utrpel številne teroristične napade. Ostaja torej jasno, da nobena vlada ali obveščevalna agencija ne more zagotoviti popolne zaustavitve terorističnih dejavnosti niti z velikim

državnim poseganjem in minimalno presojo ustavnosti tovrstnih ukrepov. Zaradi tega je mnenja, da svet po 11. septembru kljub vsem ukrepom ni nič varnejši.

Pri predzadnjem vprašanju nas je zanimala njena osebna izkušnja v zvezi z državljanskimi svoboščinami. Vprašala smo jo, ali se je kot ameriška državljanica kdaj znašla v situaciji, v kateri je imela občutek, da so bile njene svoboščine kršene. Zatrdila mi je, da se v takšni situaciji do danes še ni znašla (vsaj ne da bi vedela) in da tovrstnih negativnih izkušenj nima.

Za konec smo jo zaprosili še za mnenje o tem, kako se bo odnos med varnostjo in državljanskimi svoboščinami razvijal v prihodnosti in kaj lahko pričakujemo na tem področju. A. Gonzalez je mnenja, da teroristične dejavnosti žal še vedno ogrožajo našo družbo kot celoto, zato le-te ostajajo na vrhu dnevnega reda vsake vlade. Z njenega zornega kota to pomeni, da bodo naše državljanske svoboščine še naprej ostajale v ozadju potreb in odločitev naših vlad v prizadevanjih za izkoreninjenje terorizma.

7 SKLEP

Terorizem predstavlja resno grožnjo človeštvu. Ne ogroža namreč le fizične integritete ljudi, temveč tudi njihovo svobodno delovanje, udejstvovanje in način življenja. Pojavlja se v številnih oblikah na različnih kontinentih, v državah in skupnostih. Dosegel je mednarodno, globalno raven. V 21. stoletju je še posebno aktualen islamski terorizem, ki je svetovno javnost nase opozoril predvsem z napadi 11. septembra na ZDA, zadnja leta pa vse bolj ogroža tudi Evropo.

Samo v zadnjih desetih mesecih se je na evropskih tleh zgodilo več odmevnih terorističnih napadov, ki so pretresli vso mednarodno skupnost. Priče smo bili grozotam v Parizu, Bruslju, nazadnje v Nici. Vsi ti dogodki so močno omajali našo percepcijo varnosti in le še okrepili občutek strahu, nezaupanja in negotovosti v družbi. Ne upamo si več potovati v države z visoko stopnjo teroristične ogroženosti, z nezaupanjem sprejemamo begunce in migrante iz muslimanskih držav in jih enačimo s teroristi. Izraz musliman ima danes v zahodnem demokratičnem svetu nasploh negativno konotacijo, kar je po eni strani sicer tudi logična posledica vse številčnejših terorističnih napadov nanj.

Države so na te napade odgovorile s spremembo svojih varnostnih politik, ustanovitvijo novih in reorganizacijo starih varnostnih institucij in agencij ter z uveljavitvijo strožjih zakonov, aktov, dokumentov in ukrepov. Določeni ukrepi so se izkazali kot uspešni in so na ta način preprečili mnogo načrtovanih terorističnih dejanj po svetu.

Izkazalo pa se je, da so lahko ti ukrepi tudi kontraproduktivni. Kot primer lahko vzamemo nemškega nizkocenovnega letalskega prevoznika Germanwings, čigar kopilot je zlorabil ukrep varnostnega zaklepanja vrat pilotske kabine in namerno strmoglavil letalo v francoskih Alpah. Dogodek je opozoril na to, da je strožjim ukrepom navkljub letalski varnostni sistem še vedno poln lukenj in potencialnih zunanjih ali notranjih groženj, katerih ni mogoče vedno prepoznati ali predvideti. V omenjenem primeru je šlo za grožnjo znotraj sistema, ki pa je pristojni v letalski družbi bodisi niso zaznali kot nevarno bodisi niso ukrepali pravočasno, da bi ta dogodek preprečili. Dogodek je opozoril še na eno stvar: potencialni teroristi so lahko od koderkoli.

Med pisanjem diplomskega dela smo se o temi tudi veliko pogovarjali neformalno z ljudmi, saj nas je zanimalo njihovo osebno stališče do razmerja med svobodo in varnostjo. Večina jih

je mnenja, da je treba za zagotovitev večje kolektivne varnosti omejiti določene individualne svoboščine in dovoliti neko »razumno mero« posega v zasebnost posameznika. Ena od oseb je celo dejala, da se raje počuti nadzorovano na vsakem koraku, kot pa ogroženo. Kako določiti tisto »zdravo«, še dopustno mejo, nadzorovanja posameznikov v imenu varnosti, je pa seveda zelo težko vprašanje, ki je v največji meri odvisno od družbenega konsenza, v primeru mednarodnega terorizma pa celo širšega, globalnega konsenza.

Če se ponovno osredotočimo na ZDA, lahko ugotovimo, da je bilo neposredno po terorističnih napadih 11. septembra povsem razumljivo, da so državljani in širša javnost brez ugovarjanja sprejeli tudi najbolj drastične protiteroristične ukrepe, saj je bila varnost v tistem trenutku njihova prioriteta. O posegih v njihove svoboščine in zasebnost so začeli razmišljati šele kasneje, ko se je strah pred novimi grožnjami polegel in so se začeli kazati prvi negativni učinki teh ukrepov. Znašli so se pod vse večjim nadzorom države, katere organi so nenadoma bdeli nad njihovimi vsakdanjimi aktivnostmi in tajno prisluškovali telefonskim pogovorom ter prestrezali njihovo elektronsko komunikacijo. Vendar pa tehnološki nadzor še zdaleč ni edina negativna posledica teh ukrepov. Patriot Act je močno prizadel in okrnil pravice priseljencev v ZDA ter potenciral diskriminacijo na podlagi verskega prepričanja, kar je potrdila tudi intervjuvanka Alexandra Gonzalez. V medijih smo lahko brali o številnih neutemeljenih aretacijah in mučenjih zapornikov v Guantanamu, ki so tam pristali brez kakršnihkoli obtožb ali sodnega procesa. To je povsem v nasprotju s 102. členom tega zakona, ki narekuje zaščito državljskih pravic in svoboščin vseh Američanov, tudi tistih arabskega porekla.

Odgovor na raziskovalno vprašanje, postavljeno v metodološkem okviru, bi se glede na opravljeno analizo lahko glasil, da je Patriot Act s svojimi določbami zagotovo posegel v državljske pravice in svoboščine Američanov, predvsem v njihovo pravico do zasebnosti. Kot smo lahko videli, se ti posegi odražajo na različnih področjih njihovega življenja in delovanja. In čeprav je večina Američanov te ukrepe sprejela in se jim podredila ter del svoje zasebnosti v zameno za večjo varnost predala vladnim organom, ne moremo trditi, da je zaradi tega njihova varnost tudi dejansko večja. A. Gonzalez denimo meni, da strogi letališki varnostni ukrepi potnikom ne zagotavljajo ustrezne varnosti in da nobena vlada ali obveščevalna agencija ne more svojim državljanom zagotoviti popolne zaščite pred terorističnimi dejanji. Zato lahko na drugo raziskovalno vprašanje odgovorimo takole: določeni varnostni ukrepi za preprečevanje terorizma so se vsekakor izkazali kot smiselni in nujni, saj so na ta način tudi v ZDA preprečili izvedbo določenih načrtovanih terorističnih napadov, ne morejo pa državljanom v prihodnosti zagotoviti popolne varnosti pred

terorističnimi grožnjami. Teroristične skupine so čedalje bolj organizirane in inovativne, uporabljajo nove tehnologije in načine izvajanja terorističnih napadov, ki jih še tako strogi obstoječi ukrepi ne morejo vselej zaustaviti. Saj, kot pravi Eagleton (2008, 86), dokler obstajajo drugi, obstaja vedno tudi potencialna grožnja, kar pomeni, da sta svoboda in varnost lahko popolni le v samoti.

8 LITERATURA

1. Accetto, Matej. 2014. *Svoboda*. Dostopno prek: <http://www.insolvinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?Id=127456> (18. julij 2016).
2. ACLU. 2011. *Surveillance under the Patriot Act*. Dostopno prek: <https://www.aclu.org/infographic/surveillance-under-patriot-act> (15. avgust 2016)
3. Brezovšek, Marjan in Damir Črnčec. 2007. *Demokratska uprava in tajnost podatkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
4. Commission on Human Security. 2003. *Human Security now*. Washington: Communications Development Incorporated.
5. Čaleta, Denis. 2010. *Oborožene sile in terorizem v luči konfliktov 21. stoletja*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje: Inštitut za korporativne varnostne študije.
6. *Dnevnik*. 2013. Pirc Musarjeva: V ZDA pravica do zasebnosti ni temeljna človekova pravica. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042614846> (14. avgust 2016).
7. Eagleton, Terry. 2008. *Sveti teror*. Ljubljana: Sophia.
8. Grabianowski, Ed. 2007. *How the Patriot Act Works*. Dostopno prek: <http://people.howstuffworks.com/patriot-act.htm> (10. avgust 2016).
9. Grizold, Anton. 1999. *Evropska varnost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (Zbirka Teorija in praksa).
10. --- 2001. Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih. V *Človek, država in vojna*, ur. Iztok Simoniti, 86–161. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (Knjižna zbirka Mednarodni odnosi).
11. --- in Bojko Bučar. 2001. Izzivi sodobne varnosti: od nacionalne in mednarodne do človekove varnosti. *Teorija in praksa* 48 (4). Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip2011_4_Grizold_Bucar.pdf (18. julij 2016).
12. Humberger, D., D. Gaylin, T. Thompson, J. Agriesta in J. Kelly. 2011. *Civil Liberties and Security: 10 Years After 9/11*. Dostopno prek: <http://www.apnorc.org/PDFs/Civil%20Liberties/AP-NORC-Civil-Liberties-Security-9-11-Report.pdf> (15. julij 2016).

13. IATA. 2016. *The Impact of September 11 2001 on Aviation*. Dostopno prek: <http://www.iata.org/pressroom/Documents/impact-9-11-aviation.pdf> (15. avgust 2016).
14. Jaklič, Klemen in Jurij Toplak. 2005. *Ustava Združenih držav Amerike: s pojasnili*. Ljubljana: Nova obzorja.
15. Knight, Judson. 2004. *Civil Aviation Security, United States*. Dostopno prek: http://www.encyclopedia.com/topic/Aviation_and_Transportation_Security_Act_of_2001.aspx#2 (3. avgust 2016).
16. Kocjančič, Rudi, ur., Ciril Ribičič, Franc Grad in Igor Kaučič. 2006. *Ustavno pravo Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za upravo.
17. Kovačič, Matej. 2006. *Nadzor in zasebnost v informacijski družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
18. Križaj, Franc. 1989. *Osebnostne svoboščine in zasebnost v "informacijski družbi"*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
19. Lampe, Rok. 2004. *Sistem pravice do zasebnosti*. Ljubljana: Bonex.
20. Lukšič, Igor in Jernej Pikalo. 2007. *Uvod v zgodovino političnih idej*. Ljubljana: Sophia (Zbirka Sodobna družba).
21. McCracken, Jill. 2016. *How 9/11 changed getting on an airplane: 9/11 Memorial & Museum Inquiri*. Dostopno prek: https://www.911memorial.org/sites/all/files/II_How%209-11%20Changed%20Getting%20on%20an%20Airplane.pdf (3. avgust 2016).
22. Mill, John Stuart. 2003. *Utilitarizem; in O svobodi*. Ljubljana: Krtina.
23. Miller, David Leslie. 2007. *Politična filozofija: zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina (Knjižna zbirka Kratka).
24. MMC RTV Slovenija. 2006. *Drugačen svet po 11. septembru*. Dostopno prek: <http://www.rtvlo.si/svet/drugacen-svet-po-11-septembru/59703> (30. maj 2016).
25. --- 2007. Na današnji dan. *Zgodilo se je 7. junija leta...* Dostopno prek: <http://www.rtvlo.si/zabava/na-danasnji-dan/zgodilo-se-je-7-junija-leta/184349> (5. avgust 2016).
26. --- 2010. *Varnostni ukrepi na letališčih – kje je meja?* Dostopno prek: <http://www.rtvlo.si/svet/varnostni-ukrepi-na-letaliscih-kje-je-meja/220773> (16. avgust 2016).

27. Prezelj, Iztok. 2002. Kompleksno ogrožanje varnosti in nastajanje kompleksnih kriz. Analiza primera terorističnih napadov na Svetovni trgovinski center v New Yorku in Pentagon. V *Nacionalna in mednarodna varnost. Iz obramboslovnih raziskav III*, ur. Marjan Malešič, 59–74. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (Knjižna zbirka Politični procesi in inštitucije).
28. Primorac, Igor. 2005. *Terorizem: filozofska vprašanja*. Ljubljana: Krtina.
29. Raščan, Stanislav. 2005. *Spremembe varnostne politike ZDA po 11. septembru 2001*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
30. Rizman, Polona. 2004. Terorizem v dobi globalizacije. *Teorija in praksa* 41 (3/4). Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20043-4rizman.pdf> (14. avgust 2016).
31. Rouse, Margaret. 2015. *USA Patriot Act*. Dostopno prek: <http://searchdatamanagement.techtarget.com/definition/Patriot-Act> (10. avgust 2016).
32. Sharp, Tim. 2013. *Right to Privacy: Constitutional Rights & Privacy Laws*. Dostopno prek: <http://www.livescience.com/37398-right-to-privacy.html> (10. avgust 2016).
33. *Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)*. 2000. Ljubljana: DZS.
34. Švarc, Dominika. 2006. Teror prava. Človekove pravice v globalni vojni proti terorizmu. *Revus* 6. Dostopno prek: <https://revus.revues.org/1855?lang=sl> (5. avgust 2016).
35. Tatlić, Šefik. 2015. Emancipacija nekrokapitalizma. Teleološka funkcija liberalizma in optimizacija hegemonije. V *Politika, estetika in demokracija*, ur. Marina Gržinić, 45–56. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
36. Taylor, Alicia B. in Sara Steedman. 2003. *The Evolution of Airline Security Since 9/11*. Dostopno prek: <http://www.ifpo.org/resource-links/articles-and-reports/protection-of-specific-environments/the-evolution-of-airline-security-since-911/> (1. avgust 2016).
37. Teran Košir, Alenka. 2011. *Prezelj: Zahod v očeh islamističnih teroristov danes počne isto kot prej*. Dostopno prek: <http://siol.net/novice/svet/prezelj-zahod-v-ocех-islamisticnih-teroristov-danes-pocene-isto-kot-prej-260772?image=1> (3. avgust 2016).
38. United States Department of Justice. 2016. *Highlights of the USA PATRIOT Act*. Dostopno prek: <https://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm> (8. avgust 2016).
39. *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 (USA PATRIOT ACT)*. Dostopno prek: <https://epic.org/privacy/terrorism/hr3162.pdf> (20. avgust 2016).

40. Vidmar, Martina. 2006. *Ameriška ustava in Evropska ustavna pogodba: človekove pravice: diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
41. Vogrin, Andreja, Iztok Prezelj in Bojko Bučar. 2008. *Človekova varnost v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
42. Wilmoth Lerner, Adrienne. 2004. *Airline security*. Dostopno prek: http://www.encyclopedia.com/topic/Aviation_and_Transportation_Security_Act_of_2001.aspx#1 (3. avgust 2016).
43. Žurga, Sašo. 2012. *Omejevanje zasebnosti na letališču*. Dostopno prek: http://www.fvv.um.si/DV2012/zbornik/varnostno_obvescevalna_dejavnost/zurga.pdf (15. maj 2016).

PRILOGA: Intervju z Alexandro Gonzalez

- 1. Liberty/freedom is a fundamental existential need of every human being and it is present in all areas of the human activity. The greatest defender of individual liberty is the British philosopher John Stuart Mill, for whom individual freedom could only be constrained by the state if his actions harmed the liberty of others. What is your understanding of individual freedom, especially in the post 9/11 era?**

In my understanding, individual freedom is the ability to think and act for ourselves, to maintain an individual responsibility, to be self-determined. In the post 9/11 era, the concept of freedom has changed greatly. We are under more government surveillance, militarized police, asset forfeiture, and even technological surveillance than we have ever been in modern day history. It is a matter of fact that our every movement and activity is tracked, i.e. cell phones. We have undoubtedly conceded our freedom so that our government's authority could be expanded.

- 2. The terrorist attacks of September 11th had caused the collapse of the U. S. national security agenda at that time, and the reshaping of the three concepts of security: individual/human security, national security and international security. How would you describe the international political and security situation after 9/11?**

After the events of 9/11, the international political and security scenario changed in the conspicuous expansion of government surveillance power as well as the scope of criminal law, both domestically and globally. After the attacks, law enforcement worldwide conceived their mission with the objective of stopping

criminal activity before it occurred. However this came at a high price; specifically human rights were pushed to the side and often violated.

- 3. After the September 11th attacks, several questions were also raised regarding the effectiveness of Airport security. You have been travelling a lot; you have also lived in many different states, for a short period of time even in Europe, in Slovenia. Do you notice any differences between the Airport security measurements in the USA and in other countries of the world?**

Shortly after 9/11 the American Government created the Transportation Security Administration (TSA) and Congress passed the Aviation And Transportation Security Act in the attempt to prevent future airplane hijackings and possible terrorist attacks. However these new policies have created more inconveniences rather than useful security advantages. As a personal comment, airport security measures collectively have proved to be overtly obstructive and invasive to travellers without providing adequate security.

- 4. In your opinion, which are the most positive and the most negative changes that have been introduced in the Aviation security after 9/11?**

For the most part, in my perception, aviation security has not become more robust nor dependable in the sense that these new measurements do not provide the general public with a greater sense of security. Most airport regulations target and affect the average traveller, such as liquid restrictions on board aircrafts and inefficient time consuming procedures such as outerwear removal at security check points. Alternatively, a positive factor in this situation is the creation of thousands of jobs in the TSA.

- 5. The USA Patriot Act is an antiterrorism law enacted by the U. S. Congress shortly after the attacks. What impact did this Act have on the civil liberties of the American citizens?**

The USA Patriot Act affected civil rights contained in the Bill of Rights which is composed by 10 Amendments. Notably, the First Amendment of the United States

Constitution which includes but is not limited to, freedom of religion, speech, press, and the rights of assembly and petition, has been considered as the most affected by this instrument of legislation which has been exercised in the form of unreasonable searches and seizures of private information and even of people, in order to assist terror investigations.

- 6. The Act has been widely criticized and accused of giving too much power to law enforcement and also of depriving basic rights for immigrants to America, including legal permanent residents, as it permits indefinite detention and the deportation of immigrants and other non-citizens who the Attorney General believes may cause a terrorist act. What is your opinion about this controversial aspect of the Patriot Act?**

Unfortunately, the Patriot Act unfairly targets immigrant rights by weakening them in order to 'enhance' national security. However, there is undeniable evidence which proves that many individuals were wrongly accused and detained for their alleged association with terrorist groups. As a result, the Patriot Act has caused more harm.

- 7. Almost 15 years later, the debate about privacy vs. security after 9/11 is still on, especially after the public exposure of the *government surveillance* activities of the Obama's administration in 2013. What do you think about that? Is it necessary to sacrifice our right to privacy in order to prevent terrorism? Or do you think we can still afford privacy in this age of insecurity?**

Ultimately, I believe we should consider all that has been gained by government surveillance activities in order to assess if such sacrifice of privacy was worth the public turmoil. Our government should abide by the law and only make use of their surveillance powers when there is reasonable suspicion and probable cause of insurgent activity. Furthermore, they should be held accountable for invasion of privacy and data breaches by a separate legal entity.

8. The war against terrorism has seriously compromised our perception of security, often causing fear among people. Do you feel secure?

Since 9/11 the world has suffered through numerous terrorist attacks, despite the excessive exercise and abuse of government power intended to provide society with near infallible security. It remains clear that no government or intelligence agency can guarantee a complete halt to terrorist activity, even with ample state intervention and minimal judicial review of such actions. Therefore, it is my belief that the world is still not a safer place after the attacks of 9/11.

9. As an American citizen, have you ever been involved in a situation in which you felt your civil liberties have been violated?

Not that I am aware of.

10. In your opinion, how is the relationship between security and civil liberties going to develop in the future? What can we expect?

Unfortunately, terrorist activity continues to threaten our society as a whole and therefore remains as one of, if not the most important topic on every government's agenda. In my view, this means that our civil liberties will continue to take a backseat to the necessities and dispositions of our government in the effort to eradicate terrorism.